

MICHAŁ KONRAD MAŁEK
WARSZAWA

OBECNOŚĆ EDUKACJI MEDIALNEJ I MEDIÓW W FUNKCJONUJĄCYCH GIMNAZJALNYCH PODRĘCZNIKACH KATECHETYCZNYCH

Media odgrywają coraz większą rolę w życiu pojedynczych ludzi i całych społeczności. Dostrzegając zalety mediów wskazuje się na łatwość w zdobywaniu informacji, powszechny dostęp, możliwości prowadzenia szeroko zakrojonych działań edukacyjnych. Jednak cywilizacja medialna posiada również wiele wad i bardzo niebezpiecznych zjawisk – dehumanizacja, depersonalizacja, zatracenie się ludzi w świecie technologii. To wszystko sprawia, że pedagodzy, wychowawcy i wszyscy ludzie zatroskani o wychowanie wysuwają postulat edukacji medialnej.

Lekcje religii, jak żadne inne odnoszą się do treści przekazywanych na pozostałych przedmiotach szkolnych i wymuszają u uczniów odnoszenie ich do codziennego życia. Podjęcie próby analizy obecności edukacji medialnej w funkcjonujących podręcznikach katechetycznych wydaje się być ważne z dwóch powodów. Z uwagi na praktykę katechetyczną, ponieważ wychowankowie nie żyją w próżni, a tematyka mediów powinna być obecna również na szkolnych lekcjach religii. Po drugie dla praktyki edukacji medialnej, której nigdy nie wprowadzono do polskich szkół jako odrębnie funkcjonującego przedmiotu. Różni nauczyciele realizują jej elementy w pryzmacie własnych przedmiotów. W artykule nastąpi krótkie omówienie edukacji medialnej, jej różnych koncepcji, definicji i cech, które ma wypracować u wychowanka. Główną metodę stanowi analiza wybranych serii gimnazjalnych podręczników katechetycznych pod kątem występowania w nich korelacji z edukacją medialną i odnoszenia treści do mediów jako do rzeczywistości znanej uczniom.

Wybierając serie podręczników brano pod uwagę niektóre serie ogólnopolskie. Wybrano serie najczęściej dopuszczane do użytku w różnych diecezjach, napisane do programu AZ-3-01/10 Z 9 VI 2010: *Pójść za Jezusem Chrystusem*, Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski. Seria podręczników pod redakcją P. Tomasika została wybrana również ze względu na znajomość tej serii oraz praktykę katechetyczną wskazującą na dobry odbiór ze strony uczniów (seria ta wskazana jest w 5 diecezjach, z czego w 2 jest obligatoryjna). Pod uwagę wzięto również serię pod redakcją T. Panusia, choć jest ona pisana do programu AZ-3-02/13 „Rozradowanie w Duchu Świętym”. Jednakże seria ta w Archidiecezji Krakowskiej jest obligatoryjna, co – mimo funkcjonowania innej serii krakowskiej o zasięgu ogólnopolskim – wydało

się interesujące z punktu widzenia badania. W każdej z omawianych serii analizowano podręczniki ucznia, poradniki metodyczne i – jeśli dana seria je zawierała zeszyty ćwiczeń lub karty pracy. Celem analizy było znalezienie odpowiedzi na pytanie dotyczące obecności edukacji medialnej oraz samych mediów w podręcznikach katechetycznych funkcjonujących na poziomie szkoły gimnazjalnej.

Koncepcje edukacji medialnej

Studiując publikacje dotyczące edukacji medialnej z łatwością można zauważyć wielość koncepcji dominujących w tej dziedzinie. Brak jest nawet wypracowanej, jednej spójnej definicji pojęcia edukacji medialnej. Dodatkowo badacze zależnie od swojej podstawowej dyscypliny uwypuklają w edukacji medialnej szczególnie im bliskie zjawiska. Największym problemem dotyczącym edukacji medialnej jest chęć ograniczenia jej do następujących zjawisk: wykorzystania mediów w edukacji; kształcenia dziennikarzy; informatyzacji szkół; profilaktyki uzależnień medialnych.

Jednocześnie redukcjonistyczne podejście nie jest jedynym problemem, z jakim boryka się edukacja medialna. Wszelkie spory dotyczące edukacji medialnej w rzeczywistości mają podłoże antropologiczne. Wizja człowieka, którą posiada badacz lub instytucja wpływa na edukację medialną i ukierunkowuje ją w określony sposób. Kluczowe jest również rozumienie kultury, ponieważ współczesne media bardziej niż do sfery techniki, powinny być wliczane do sfery kultury. Dyskusja dotycząca edukacji medialnej jest niewątpliwie bardzo ważnym zagadnieniem, jego rangę podnosi fakt, iż współczesne społeczeństwo pluralistyczne, niejednokrotnie nie mając zakorzenienia w wartościach transcendentnych, często podchodzi do człowieka w sposób przedmiotowy, a nie podmiotowy.

Wszelkie spory dotyczące edukacji medialnej z pewnością są niezwykle cenne dla bogactwa całej refleksji, ale jednocześnie przyczyniają się do pewnego rodzaju patologii. Mianowicie z mnogości rozważań nie wyłaniają się szeroko zakrojone działania praktyczne. Tymczasem badania wykazały, że z roku na rok ludzie w różnym wieku spędzają coraz więcej czasu na użytkowaniu mediów. Kontakt z tak dużą ilością informacji prowadzi do stereotypizacji zachowań i w rezultacie ludzie tak automatycznie podchodzą do obecnych w mediach informacji, jak do zakupów w supermarkecie. Działanie takie wprawdzie pozwala człowiekowi przetrwać w świecie zalewu informacji, ale jednocześnie prowadzi do uznawania znikomej wartości każdej informacji oraz do znacznego osłabienia uwagi, a w rezultacie do wolniejszego procesu uczenia się¹.

¹ W. J. Potter, *Media literacy (edition 7)*, United States of America 2014, https://books.google.pl/books?hl=pl&lr=&id=zUAXBAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR1&dq=media+literacy+definition&ots=jClFia82UT&sig=IvC2XCa_eynmEbI7nQaex2HYQWE&redir_esc=y#v=onepage&q=media%20literacy%20definition&f=false [25.09.2015] s. 4-9.

Próba definicji edukacji medialnej

W omawianym zagadnieniu należy odróżnić edukację medialną od pedagogiki mediów. Edukację medialną można definiować jako wychowanie do korzystania z mediów². Zdaniem P. Drzewieckiego takie ujęcie można określać jako ujęcie humanistyczne. Podkreśla się w nim podmiotową rolę odbiorcy. Również odbiorca staje się głównym podmiotem kształcenia. P. Drzewiecki odróżnia je od podejścia technologicznego, w którym najistotniejszą rolę odgrywa umiejętność posługiwania się techniką medialną.

Jednak na całym świecie istnieje niezwykle mnoga liczba definicji edukacji medialnej. „Edukacja medialna to proces, przez który osoby stają się kompetentne medialnie – zdolne do krytycznego rozumienia natury, techniki i oddziaływania medialnych przekazów i produkcji”³. „Edukacja medialna to proces nauczania i uczenia o mediach”⁴. Wielu autorów nie usiłuje już nawet podać jednej definicji edukacji medialnej. A. Lee podaje definicję, którą swoimi działaniami stara się popierać ośrodek z Hong Kongu. W jej ośrodku badawczym edukacja medialna definiowana jest jako „życiowa umiejętność, która pozwala młodym ludziom w sposób krytyczny rozumieć, analizować i używać oraz wpływać na media”⁵. Jak można dostrzec edukacja medialna zostaje tu ograniczona jedynie do działań kierowanych do młodzieży. W słowniku IGI-global⁶ dostępne są m.in. następujące definicje⁷: proces uczenia i nauczania o mediach poprzez krytyczne myślenie; systematyczne kształcenie z krytycznej analizy mediów i wytwarzanie umiejętności poprzez różne treści i technologie.

Punktem zbieżnym wszystkich powyższych definicji wypracowanych na różnych kontynentach i w różnych ośrodkach badawczych jest ukierunkowanie edukacji medialnej na praktykę, co odróżnia ją od teoretycznej pedagogiki mediów. Część badaczy popełnia pewien rodzaj błędu łącząc te dwie dziedziny, np. A. Ogonowska

² P. Drzewiecki, *Edukacja medialna a nauczanie religii w szkole*, Warszawa 2013, s. 27.

³ Taka definicja została zaproponowana przez Media Literacy Week. Widnieje ona na stronie <http://www.medialiteracyweek.ca/about/what-is-media-education/> [10.10.2016].

What is media education?, „Media literacy week”, [brak daty opubl.], <http://www.medialiteracyweek.ca/about/what-is-media-education/> [10.10.2016].

⁴ D. Buckingham, *Media education literacy, learning and contemporary culture*, New Hampshire 2007, https://books.google.pl/books?hl=pl&lr=&id=vRgNAAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP2&dq=-david+buckingham+media+education+definition&ots=Ci-BBa5fk0&sig=IXPS1u-WK3Dpko4M-f8xW38smT20&redir_esc=y#v=onepage&q=david%20buckingham%20media%20education%20definition&f=false [10.10.2016], s. 4

⁵ A.Y.L. Lee, *Media education: Definitions, Approaches and Development around the Globe*, „New Horizons in Education” 2010 nr 3, <http://www.hkta1934.org.hk/NewHorizon/abstract/2010Dec/1.pdf> [10.10.2016], s. 2-3.

⁶ Działająca od 1988 roku IGI-Global jest jednym z największych wydawnictw naukowych na świecie.

⁷ *What is media education?* „IGI – Global DISSEMINATOR of KNOWLEDGE”(brak daty opubl.), <http://www.igi-global.com/dictionary/media-education/18153> [10.10.2016].

definiuje edukację medialną w następujący sposób „Edukacja medialna jest interdyscyplinarną dziedziną wiedzy teoretycznej i stosowanej, przy czym ta pierwsza (teoria) inspiruje rozwiązania dydaktyczne i psychoedukacyjne, zaś praktyka życia codziennego i wyzwania współczesności związane m.in. z dynamicznym rozwojem mediów motywują do nieustannych badań i tworzenia coraz bardziej nowoczesnych modeli i strategii kształcenia”⁸. Możliwe, że zjawisko to wynika z braku rozróżnienia w języku angielskim – na oba stosuje się określenie *media educations*. Jednak język polski i refleksja naukowa pozwalają rozróżnić te dwie uzupełniające się, ale jednak różne dziedziny. Pedagogika mediów to nauka o wychowaniu, natomiast edukacja medialna to praktyka tego wychowania.

Z uwagi na powyższe fakty na potrzeby niniejszego artykułu zostanie przyjęta definicja zaproponowana przez P. Drzewieckiego. Będzie to również zgodne z antropologicznym i aksjologicznym ukierunkowaniem działań edukacyjno-medialnych ze względu na korelację ze szkolnym nauczaniem religii.

Kompetencje medialne

Praktyczny wymiar edukacji medialnej pozwala mówić o niej poprzez cechy, które mają być wypracowane u wychowanka. Cechy te w języku angielskim określane są jako „*media literacy*”⁹, na język polski mogą być tłumaczone jako medialna piśmienniczość, alfabetyzacja medialna, umiejętność korzystania z mediów lub kompetencje medialne. Określenie, które najbardziej oddaje zawilłość zjawiska, to kompetencje medialne.

Termin *media literacy* został zaproponowany przez jezuitę o. Johna Culkina, teoretyka mediów, który napisał doktorat na Harvardzie. Twierdził, że media stanowią nowe języki, które ludzkość nie do końca jeszcze poznała. Umiejętność korzystania z mediów i komunikowania jest tak potrzebna, jak umiejętność czytania i pisanie¹⁰.

Podobnie jak przy problemie definiowania edukacji medialnej, tak i kompetencje medialne różnie postrzegane są przez różnych badaczy. Nie istnieje jeden ogólnie przyjęty katalog kompetencji medialnych, co utrudnia prowadzenie wszelkiego rodzaju empirycznych prac badawczych. Bez jednego powszechnie przyjętego zbioru kompetencji medialnych nie jest możliwe bowiem sprawdzenie, na ile społeczeństwo je posiada. Jednak w wielu pracach można zauważyć pewne zbieżne cechy.

⁸ A. Ogonowska, *Współczesna edukacja medialna: teoria i rzeczywistość*, Kraków 2013, s. 22.

⁹ Wielu badaczy przemilcza fakt, że twórcą tego pojęcia jest jezuita o. John Culkin, współpracownik wybitnego medioznawcy Marshalla McLuhana.

¹⁰ K. Moody, *John Culkin, SJ: The men who invented media literacy: 1928-1993*, „CML – Center For Media Literacy” (brak daty opubl.), <http://medialit.net/reading-room/john-culkin-sj-man-who-invented-media-literacy-1928-1993> [10.10.2015].

Na uwagę zasługuje fakt, iż fundacja Nowoczesna Polska i Cyfrowa Przyszłość przy współudziale badaczy stworzyły pewnego rodzaju zbiór kompetencji medialnych. Stanowi on próbę wypracowania jednego ramowego planu nauczania dla edukacji medialnej na różnych poziomach szkół. Sam katalog został objęty patronatem: Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji, Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Kompetencje medialne według tego spisu powinny obejmować¹¹:

- korzystanie z informacji – zespół wiedzy i umiejętności warunkujących efektywne korzystanie z zasobów informacyjnych. Kompetencja ta dotyczy się zarówno problemu wyboru i umiejętności dotarcia do źródła, jak i bezpośredniego wyszukiwania informacji oraz podejścia krytycznego i skutecznego organizowania informacji;
- relacje w środowisku medialnym – aby opisać tę kompetencje wyszczególniono następujące obszary: – wizerunek – wizerunek sieciowy powstaje jako suma licznych, świadomych lub nie działań oraz informacji pozostawianych w Sieci, a zbieranych przez różne programy. Ma znaczącą rolę, ponieważ w istotny sposób może wpływać na życie,
- komunikacja – komunikacja za pośrednictwem mediów posiada inne zasady od tej znanej ze świata realnego. Jednocześnie pewne zjawiska, takie jak pozorna anonimowość, mogą ośmielać człowieka. Z tego powodu potrzebna jest odpowiedzialność. Tyczy się to również kontaktów utrzymywanych za pośrednictwem mediów, jak i kontaktów formalnych prowadzonych za ich pośrednictwem,
- otoczenie – Internet i technologie mobilne są poszerzeniem przestrzeni życia społecznego. Aby człowiek mógł w nim uczestniczyć w sposób świadomy, musi posiadać szereg określonych umiejętności;
- język mediów – ta kompetencja ma silny związek z faktem, że rozumienia języka mediów (zarówno w warstwie audiowizualnej, jak i tekstowej) trzeba się nauczyć tak, jak alfabetu. Do jej opisu posłużyły następujące obszary:
- językowa natura różnych mediów – elementy języka mediów integrują w sobie różne formy przekazu, od klasycznego tekstu po materiały multimedialne. Ta kategoria ma dotyczyć również wskazania na dematerializację przekazów w epoce cyfrowej. Należy wskazać na ciągłość kulturową, ale jednocześnie przemiany organizacji tekstu i jego lektury we współczesności. Podkreśleniu ulega zjawisko konwergencji mediów,
- funkcje komunikatów medialnych – konieczne jest uświadomienie funkcji, jakie pełnią różne komunikaty medialne. Zwraca się uwagę na nowe zjawiska np. infotainment, czyli łączenie przekazów informacyjnych z rozrywkowymi.

¹¹ A.J. Dąbrowska, P. Drzewiecki, D. Górecka, A. Gruhn, L. Hojnacki i In., *Cyfrowa przyszłość katalog kompetencji medialnych i informacyjnych*, „Strona internetowa Fundacji Nowoczesna Polska”, (brak daty opublikowania), <https://nowoczesnapolska.org.pl/wp-content/uploads/2012/05/Cyfrowa-Przyszlosc-Katalog-Kompetencji-Medialnych-i-Informacyjnych1.pdf> [15.10.2016] s. 12-23.

Szczególony nacisk kładziony jest na rozróżnianie podstawowych funkcji we współczesnej kulturze medialnej: informacyjnej, perswazyjnej i rozrywkowej,

- kultura komunikacji medialnej – konieczność wskazania na potrzebę kształtowania osobistej kultury języka i wypowiedzi ze względu na adresata. Jednocześnie ten element zakłada również zwracanie uwagi na niewerbalne przekazy w komunikacji, np. emotikony, mowę ciała itd.;
- kreatywne korzystanie z mediów – obejmuje tworzenie komunikatów z wykorzystaniem współczesnych technologii. Należy do niego wykorzystywanie różnych zasobów dostępnych w mediach oraz skuteczne się nimi posługiwanie. Zostało podzielone na tworzenie, przetwarzanie i prezentowanie. Na tworzenie składa się tworzenie komunikatów bez wykorzystania wcześniej znalezionych zasobów. Z tą umiejętnością powiązana jest konieczność właściwego posługiwania się różnymi narzędziami np. aparat fotograficzny przy fotografii. Kompetencja ta obejmuje ponadto budowanie rozległych przekazów multimedialnych i hipermedialnych na bazie części składowych, które zostały przygotowane w sposób samodzielny. Z kolei przetwarzanie to budowanie komunikatów z użyciem wcześniej przygotowanych lub znalezionych zasobów oraz tworzenie unikatowych komunikatów stanowiących uzupełnienie dla innych treści. Co ciekawe działaniem to obejmuje również digitalizację materiałów analogowych oraz produkcję materiałów edukacyjnych, które będą publikowane np. w encyklopediach internetowych lub na portalach edukacyjnych. Prezentowanie zaś obejmuje upublicznianie wcześniej przygotowanych komunikatów;
- etyka i wartości w komunikacji i mediach – kształt współczesnych mediów sprawia, że to odbiorcy sami muszą wyznaczać sobie granice etyczne związane z użytkowaniem mediów. Zadanie to powinno przepajać wszystkie pozostałe kompetencje, a nie być stawiane obok nich.
- W Katalogu następuje odwołanie do wartości znanych z podstawy programowej etyki tzn. do prawdy, sprawiedliwości i uczciwości. Autorzy Katalogu poszerzają je o wartości ich zdaniem kluczowe dla mediów tzn. o wolność słowa, otwartość treści, współpracę między użytkownikami. Kompetencje te zostały opisane poprzez podział na:
  - komunikacja i media jako przedmiot refleksji etycznej – ogólna ewolucja kompetencji etycznych w odniesieniu do mediów. Jej efektem ma stać się wypracowanie własnego zbioru norm i zasad funkcjonujących w mediach dla konkretnej osoby,
  - wyzwania etyczne a treści mediów i komunikacji – dotyczy rozpoznawania wartości etycznych w przekazach medialnych i wartości w komunikowaniu,
  - kompetencje etyczne dotyczące relacji w mediach – chodzi głównie o prywatność, zasady dialogu w mediach, szeroko rozumianą netykiety,

- normy prawne w mediach i komunikacji – potrzeba kształtowania norm i wartości ponad lub poza systemem prawnym, który nie dość szybko reaguje na zmiany w mediach;
- bezpieczeństwo w komunikacji i w mediach – autorzy podkreślili, że ze względu na ciągle zmiany, które mają miejsca w mediosferze, niezwykle ciężko jest stworzyć katalog kompetencji dotyczący obszaru bezpieczeństwa. Autorzy wskazali na obszary, takie jak: świadomość podobieństw, różnic oraz wzajemnych wpływów komunikacji bezpośredniej i tej prowadzonej przez media; umiejętność tworzenia i zarządzania wieloma odrębnymi wizerunkami on-line; minimum wiedzy dotyczącej prawa oraz technik komunikacji elektronicznej; świadomość zagrożeń wynikających z potencjalnego uzależnienia;
- prawo w komunikacji i mediach – zdaniem twórców musi obejmować nauczanie ponadczasowych norm tworzących społeczeństwo demokratyczne oraz najważniejszych norm ustawowych;
- ekonomiczne aspekty działania mediów – zdaniem autorów kompetencje te powinny być podzielone na następujące: rynek mediów – rozumiany, jako całość relacji między jego podmiotami; informacja, jako dobro ekonomiczne – w obszarze tych kompetencji podkreśla się szczególną rolę, jaką we współczesnym świecie pełnią informacje; finansowanie mediów – poruszany jest tu również problem regulacji rynku medialnego. Podkreślona zostaje rola reklamy oraz inne źródła finansowania. Kompetencje te odnoszą się również do transakcji on-line; polityka medialna – obejmująca regulację i kontrolę nad mediami.

Powyższe zestawienie, chociaż z pewnością stanowi cenny wkład w refleksję dotyczącą edukacji medialnej oraz realną próbę stworzenia podstawy programowej dla niej, jednocześnie posiada pewne wady. Autorzy Katalogu mianowicie przyznają, że w edukacji medialnej konieczny jest pewnego rodzaju zwrot aksjologiczny i ukierunkowanie wszystkich kompetencji na wartości, jednak dokonują jedynie enigmatycznego ich wskazania. Zupełnie niezrozumiałym jest fakt odwołania się do podstawy programowej nauczania etyki, której działaniami w polskiej szkole objęta jest niewielka część uczniów, z jednoczesnym pełnym pominięciem religii, na którą uczęszcza 95% uczniów. Brak odniesień do jakichkolwiek wartości religijnych sprawia, że kompetencje medialne zwłaszcza w sferze wyzwań etycznych, które stają przed wychowankami edukacji medialnej, nie mogą zostać uznane za pełne.

Zdaniem A. Lee reprezentującej ośrodek badawczy z Hong Kongu, w XXI w. kompetencje medialne powinny być rozumiane następująco¹²:

- krytyczna świadomość wpływu mediów, aby zdawać sobie sprawę z wpływu mediów na życie jednostki i społeczeństwa jako całości,

¹² A.Y.L. Lee, *Media education: Definitions, Approaches and Development around the Globe*, dz. cyt., s. 3.

- zrozumienie działania mediów i technik stosowanych w mediach,
- medialne umiejętności analityczne: opanowanie umiejętności analizowania różnych form medialnych przekazów (zwłaszcza przekazy ukryte),
- krytyczne podejście do mediów: używanie krytycznych standardów, by móc ocenić medialne widowiska i móc docenić te, które stanowią wyjątkowe produkty medialne,
- uczenie się przez media,
- twórcza ekspresja,
- obserwowanie i wpływ mediów: by móc mieć własne zdanie na temat działania mediów i móc poprosić o poprawę,
- praktykowanie etyki mediów, jako odpowiedzialny prosument: ludzie w czasach WEB 2.0 są zarówno odbiorcami, jak i nadawcami mediów, więc muszą praktykować etykę mediów, gdy są w nie zaangażowani jako producenci,
- mądrze i konstruktywnie wdrażanie tego, czego nauczyli się z mediów, do codziennego życia.

Klarowną definicję kompetencji medialnych proponuje P. Drzewiecki, jego zdaniem kompetencje medialne mogą być określane „jako zdolność do kompetentnej komunikacji we wszystkich formach przekazu, drukowanych i elektronicznych, przejawiającą się w świadomym korzystaniu, rozumieniu, analizie i krytycznej ocenie przekazów słownych, wizualnych i dźwiękowych”¹³. Z uwagi na prostotę i jednocześnie klarowność najlepszą wydaje się być ta definicja. Nie umniejsza to roli pozostałych prac. Środowisko naukowe wciąż nie przyjęło jednej, powszechnie obowiązującej listy kompetencji medialnych. Z uwagi na te fakty, dla przeprowadzenia analizy w niniejszej pracy najlepsze wydaje się być przyjęcie jak najprostszej koncepcji kompetencji medialnych, która jednocześnie w swej definicji zawiera spektrum zjawiska, które możliwie najpełniej opisuje niezwykle złożoną ich rzeczywistość.

Postawy wobec mediów, jako cel edukacji medialnej

Oprócz samych kompetencji medialnych edukacja medialna powinna zmierzać do wypracowania w wychowanku określonych postaw względem mediów. Postawy te stanowią element docelowy działań z zakresu edukacji medialnej na równi z osiągnięciem kompetencji medialnych. Jak wspomniano wcześniej większość badaczy jest zgodna, co do faktu, iż nie sposób jest mówić o edukacji medialnej bez zwrotu aksjologicznego.

A. Lepa szczegółowo analizuje postawy, na które wpływają media. Wbrew rozpowszechnionej wśród wychowawców opinii, jakoby media wpływały jedynie na kształtowanie cech osobowych, twierdzi on, że media angażujące wiele zmysłów, intelekt, wolę i uczucia odbiorcy, są w stanie tworzyć określone postawy. Podkre-

¹³ P. Drzewiecki, *Edukacja medialna a nauczanie religii w szkole*, dz. cyt., s. 30.

śla, że istnieje wielość postaw kształtowanych przez media. W swoim omówieniu skupia się na podziale na postawy pozytywne i negatywne¹⁴. Do postaw pozytywnych zalicza: postawę dialogu, postawę szerokich horyzontów i postawę tolerancji. Natomiast do postaw negatywnych przyporządkowuje: postawę uległości wobec propagandy, postawę makiawelizmu i postawę zgody na manipulacje sobą. Jednocześnie podkreśla, że wychowanie do mass mediów powinno zmierzać w kierunku objęcia wychowanka takimi działaniami, które skutkować będą powstaniem w nim określonych postaw. Do najważniejszych postaw w wychowaniu do mass mediów zalicza: postawę krytyczną wobec mass mediów, postawę selektywnego odbioru mass mediów i postawę twórczej aktywności¹⁵.

Również P. Drzewiecki uważa, że w rozumieniu humanistycznym celem działań edukacyjno medialnych powinno być kształcenie przytoczonych przez A. Lepę postaw¹⁶. Podkreśla on, że dążenie do osiągnięcia aktywnego, kreatywnego, krytycznego i selektywnego odbiorcy opiera się na przekonaniu o konieczności kształtowania odbiorcy jako suwerennego podmiotu komunikacji medialnej oraz zrywa z koncepcją technologicznego determinizmu¹⁷.

Postawy, które może przyjmować człowiek względem mediów mogą być różnie opisywane. A. Ogonowska zauważa, że cele edukacji medialnej powinny być konfrontowane z istniejącymi stylami użytkowania mediów oraz z praktyką życia codziennego¹⁸. Autorka używa zamiennie słów „postawa” i „styl”. Wyróżnia następujące style użytkowania mediów¹⁹:

Styl unikowo-lękowy – związany jest z niechęcią, jaką wykazuje osoba wobec technologii informacyjno-komunikacyjnych i kultury medialnej. Styl taki nie ma powiązania z pogłębianiem wiedzy i prowadzi do samo wykluczenia się osoby.

Styl kompulsywny – osoba bardzo intensywnie korzysta z mediów, prowadzi to do ograniczenia funkcjonowania w innych przestrzeniach życia. Efektem takiego stylu jest np. uzależnienie od mediów w jego różnorodnych formach.

Styl eksploracyjno-zadaniowy – osoba cechująca się takim stylem traktuje media jako źródła zasobów różnego rodzaju.

Styl eskapistyczno-rozrywkowy – najważniejszą rolę pełnią w nim funkcje ludyczne. Związany jest z ukierunkowaniem użytkowania mediów na różne formy komunikacji. Styl ten często istnieje razem ze stylem kompulsywnym, ponieważ jego celem jest ucieczka od problemów życia codziennego.

¹⁴ A. Lepa, *Pedagogika mass mediów*, Łódź 2007, s. 154-169.

¹⁵ Tamże, s.172-180.

¹⁶ P. Drzewiecki, *Edukacja medialna a nauczanie religii w szkole*, dz. cyt., s. 28-29.

¹⁷ Tamże, s. 30.

¹⁸ A. Ogonowska, *Współczesna edukacja medialna: teoria i rzeczywistość*, dz. cyt., s. 39-40.

¹⁹ Tamże.

Takie zestawienie nie zawiera zwrócenia uwagi na pozytywne style użytkownika mediów. W mniejszym stopniu opisuje złożoność postaw, jakie ludzie mogą przyjmować wobec mediów, w porównaniu do wcześniej przytoczonego zestawienia dokonanego przez A. Lepę. A. Ogonowska nie podaje również, jakie postawy ma wypracowywać edukacja medialna. Z uwagi na powyższe na potrzeby zostanie przyjęta propozycja A. Lepy.

Analiza podręczników katechetycznych

Edukacja medialna do tej pory nie znalazła się w programie polskich szkół. Jednocześnie Kościół – będący podmiotem szkolnego nauczania religii – jest wielkim autorytetem również w dziedzinie mediów. Środowiska kościelne inspirowane personalizmem chrześcijańskim, często stają się inicjatorami działań z zakresu edukacji medialnej. Media w różny sposób wpływają na wychowanie, dla młodzieży stanowią one niemalże naturalne środowisko. Z tego powodu wydaje się ważne sprawdzenie obecności edukacji medialnej i mediów w gimnazjalnych podręcznikach do nauki religii.

Seria podręczników pod redakcją Z. Marka „W drodze do Emaus”

Jedną z serii podręczników katechetycznych wydanych w środowisku krakowskim jest seria „W drodze do Emaus”. Wszystkie podręczniki z tej serii zostały napisane pod redakcją Z. Marka. Na potrzeby niniejszej pracy przebadano: podręczniki ucznia, poradniki metodyczne i zeszyty ucznia pod kątem występowania w jednostkach lekcyjnych korelacji z edukacją medialną. Badano również obecność treści z pogranicza edukacji medialnej w zadaniach i wszystkich tekstach, które zostały zamieszczone w serii „W drodze do Emaus”.

W klasie 1 w podręczniku ucznia, „Jezus uczy i zbawia” zamieszczono 45 katechez, z czego żadna nie zawiera korelacji z edukacją medialną²⁰. Zeszyt ucznia obejmuje taką samą ilość katechez, również nie znalazły się w nim odniesienia do edukacji medialnej²¹. Poradnik metodyczny dla klasy 1 również nie zawiera takich treści²².

Podręcznik ucznia dla klasy drugiej „Jezus działa i zbawia” zawiera 49 katechez, z czego w żadnej z nich nie znalazły się treści związane z edukacją medialną²³. Tre-

²⁰ A. Banasiak, R. Bednarczyk, J. Błaszczok, R. Czekalski, E. Jancewicz i In., *Jezus uczy i zbawia podręcznik do religii dla I klasy gimnazjum*, red. Z. Marek, Kraków 2012, s. 8-169.

²¹ Z. Marek, A. Walulik, *Jezus uczy i zbawia zeszyt ucznia do religii dla I klasy gimnazjum*, red. Z. Marek, Kraków 2013, s. 4-113.

²² A. Banasiak, R. Bednarczyk, J. Błaszczok, R. Czekalski, E. Jancewicz i In., *Jezus uczy i zbawia podręcznik metodyczny do religii dla I klasy gimnazjum*, red. Z. Marek, Kraków 2013, s. 7-145.

²³ R. Bednarczyk, R. Czekalski, S. Groń, E. Jancewicz, K. Kantowski i In., *Jezus działa i zbawia podręcznik do religii dla II klasy gimnazjum*, red. Z. Marek, Kraków 2013, s. 9-224.

ści takie nie wystąpiły również w zeszytcie ucznia²⁴. W podręczniku metodycznym wystąpiła niewielka korelacja w jednostce 39. „Bóg broni życia”²⁵. W przebiegu jednostki lekcyjnej zaproponowano przeprowadzenie z młodzieżą dyskusji na temat „Dlaczego, rodzice dbają o to, byśmy zdrowo się odżywiali, wypoczywali, nie wpadli w „złe” towarzystwo...? Dlaczego środki społecznego przekazu zwracają uwagę na poszanowanie przyrody, walkę z otyłością...?”²⁶ Jest to bardzo delikatna korelacja związana z uświadomieniem młodzieży, że pewne rzeczy związane są z miłością i troską o drugiego człowieka. Z pewnością pozwala sobie jednak uświadomić, że zjawiska związane z mediami również podlegają ocenie moralnej. W jednostce 42. „Bóg broni dobrego imienia człowieka”²⁷ zaproponowano zabawę w głuchy telefon – „Poszukujemy mechanizmów powstawania nieprawdziwych informacji”²⁸. Pytanie w naturalny sposób powinno nakierować również uwagę uczniów na media.

W klasie 3 w podręczniku ucznia „Jezus prowadzi i zbawia” znajduje się 57 katechez, żadna z nich nie obejmuje korelacji z edukacją medialną²⁹. Podobnie brak jest takiej korelacji w podręczniku metodycznym³⁰. W zeszytcie ucznia, korelacja taka znajduje się w lekcji 12. „Kościół wobec rozwoju cywilizacji”³¹. W jednym z zadań na planszy pokazano m.in. zdjęcie tabletu i telefonu komórkowego. Polecenie do tego zadania brzmi „Na przykładzie jednego z wynalazków techniki wyjaśnij, jak może on służyć „cywilizacji życia”, a jak „cywilizacji śmierci”³². Ćwiczenie to powinno uzmysłwić uczniom, że technologia, w tym technologie medialne powinny być ukierunkowane na dobro człowieka i jego harmonijny rozwój. Jest to jedyne odniesienie do edukacji medialnej, jakie występuje w klasie 3.

Seria podręczników „W drodze do Emaus” prawie w ogóle nie zawiera odniesień do mediów oraz korelacji z edukacją medialną.

Seria podręczników pod redakcją W. Kubika „Odsłonić twarz Chrystusa”

²⁴ Z. Marek, A. Walulik, *Jezus działa i zbawia zeszyt ucznia do religii dla II klasy gimnazjum*, red. Z. Marek, Kraków 2013, s. 4-127.

²⁵ R. Bednarczyk, R. Czekalski, E. Jancewicz, K. Kantowski, M. Krzak i in., *Jezus działa i zbawia podręcznik metodyczny do religii dla II klasy gimnazjum*, red. Z. Marek, Kraków 2013, s. 129-130.

²⁶ Tamże, s. 129.

²⁷ Tamże, s. 135-136.

²⁸ Tamże, s.135.

²⁹ R. Bednarczyk, R. Czekalski, E. Jancewicz, K. Kantowski, A. Król, *Jezus prowadzi i zbawia podręcznik do religii dla III klasy gimnazjum*, red. Z. Marek, Kraków 2014, s. 8-219.

³⁰ R. Bednarczyk, R. Czekalski, E. Jancewicz, K. Kantowski, M. Krzak, *Jezus prowadzi i zbawia podręcznik metodyczny do religii dla III klasy gimnazjum*, red. Z. Marek, Kraków 2014, s. 7-140.

³¹ R. Bednarczyk, R. Czekalski, E. Jancewicz, K. Kantowski, A. Król, *Jezus prowadzi i zbawia zeszyt ucznia do religii dla III klasy gimnazjum*, red. Z. Marek, Kraków 2014, s. 30-31.

³² Tamże, s. 30.

Kolejną serią podręczników powstałą na terenie Archidiecezji Krakowskiej jest seria „Odsłonić twarz Chrystusa” pod redakcją W. Kubika. Na potrzeby niniejszej pracy przebadano podręczniki ucznia i poradniki metodyczne z tej serii, zwracając uwagę na występowanie korelacji z edukacją medialną.

Podręcznik do klasy 1 „Szukam Was” obejmuje 59 katechez³³. Korelację z edukacją medialną stwierdzono w jednostce lekcyjnej 23 „Niech mnie broni Pan”, gdzie w zadaniu 1 uczniowie mają podane pewne cechy, w jednej kolumnie muszą wypisać te, które promowane są na okładkach kolorowych czasopism, a w drugiej takie, które najbardziej cenią w ludziach³⁴. Ćwiczenie to powinno unaocznic młodzieży, że świat promowany przez część mediów bardzo daleko odbiega od ideału. Niejednokrotnie bowiem media dążą do kształtowania ludzi według własnych upodobań, kierując się krótkowzroczną chęcią zysku, a nie ich rzeczywistym dobrem. Ćwiczenia takie są ważne zarówno z punktu widzenia szkolnego nauczania religii, jak i edukacji medialnej, która powinna dążyć do wykształcenia w swoim wychowanku kompetencji medialnych. W katechezie 31. „Świadectwa o Jezusie” uczniowie powinni rozważyć pytanie „Czy ma rację człowiek, który mówi „Jestem wierzący, ale nie czytam Ewangelii. Uważam, że wystarczy oglądać filmy o Jezusie?”³⁵. We współczesnym świecie bardzo często występuje tendencja, według której realne jest tylko to, co istnieje w mediasferze. Jednak nie należy przesadzać i ograniczać swojej aktywności tylko do niej. Uczniowie muszą mieć świadomość, że kontakt, który mają poprzez media z np. treściami religijnymi nie zastąpi innego rodzaju doświadczeń tego typu. W katechezie 32 w dziale „Jeśli chcesz...” uczniowie mają zapoznać się z tekstem Ośmiu błogosławieństw i zastanowić się, czy z mediów, książek lub osobiście znają ludzi, których mogliby nazwać błogosławionymi³⁶. Powinno to nakierować uwagę uczniów na dobre treści przekazywane przez media, które mogą wspomóc ich proces wychowania. W przypadku, gdyby nie mogli wskazać takiej osoby, może to uzmysłwić im, że nie mają kontaktu z wartościowymi mediami lub skupiają się one głównie na zjawiskach negatywnych. W katechezie 46 „Odpowiedzieć na potrzeby czasu” uczniowie powinni zastanowić się „Co zmienia się w Kościele wraz ze zmieniającym się światem, a co pozostaje niezmiennie³⁷?” To pytanie wsparte wiedzą katechety powinno pokazać uczniom, że Kościół korzysta z dobrodziejstw techniki, takich jak np. nowe środki komunikowania, również w działaniach duszpasterskich. Nauka Kościoła rzuca na nie nowe światło. Jednocześnie najważniejsze sprawy w Kościele pozostają niezmiennie.

³³ K. Biel, T. Czarnecka, A. Duka, M. Juda-Mieloch, W. Kubik i in., *Szukam was podręcznik do religii dla klasy I gimnazjum*, red. W. Kubik, T. Czarnecka, G. Łuszczak, M. Poniewierska, Kraków 2011, s. 8-137.

³⁴ Tamże, s. 59.

³⁵ Tamże, s. 76.

³⁶ Tamże, s. 79.

³⁷ Tamże, s. 109.

Poradnik metodyczny „Szukam was” zawiera 59 katechez³⁸. W jednostce 3. „Masz odwagę pytać” w zadaniu domowym uczniowie muszą sięgnąć po wybraną gazetę (dziennik) i ilustrowane czasopismo³⁹. Kontakt z prawdziwą prasą jest niezastąpiony w wypracowywaniu u wychowanków kompetencji medialnych. Zadanie to może stanowić przyczynek do cennej dyskusji, jaka odbędzie się w trakcie lekcji, a będzie dotyczyć prasy. We wstępie do jednostki 14 „Obietnica nowej ludzkości”, zawarto przekonanie, że uczniowie udzielają odpowiedzi w sposób jednostronny tzn. zgodny z ich przeżyciami lub najświeższymi doświadczeniami medialnymi⁴⁰, w tej samej lekcji zawarta jest informacja, że uczniowie widzieli w telewizji skutki powodzi, co powinno ułatwić rozmowę o potopie⁴¹. Odnoszenie treści lekcji religii do rzeczywistości znanej uczniom jest ważne. Dla katechety równie ważna jest świadomość, że media niejednokrotnie są pierwszymi „wychowawcami” młodzieży. Materiałem służącym do przeprowadzenia jednostki 15 „Budowanie świata bez Boga” powinien być wydruk komentarzy internautów pod wiadomością⁴². Analiza takich komentarzy powinna ukazać wiele negatywnych zjawisk, które obecne są w internetowym dyskursie takich jak np. kłamstwa, manipulacje i tzw. „hate”. W jednostce 24 „Odrzucenie zła uczynków waszych” uczniowie analizują reklamy wybrane przez katechetę z różnych czasopism⁴³. Uczniowie mają za zadanie ustalić, do jakich potrzeb odwołują się reklamy, a następnie porównać, czym różnią się one od obietnic składanych przez Boga dla ludzi. Powinno pomóc to zrozumieć, że idylliczna rzeczywistość, do której odwołują się przekazy reklamowe, bardzo często daleka jest od moralności zgodnej z chrześcijaństwem i prawdziwego życia.

W podręczniku do klasy 2 zawarto 60 jednostek lekcyjnych⁴⁴. Omawiana korelacja wystąpiła w katechezie 1. „Wakacyjne szczęście” w zadaniu dodatkowym. Treść zadania głosi „Na podstawie wybranego czasopisma młodzieżowego określ, jaki model szczęścia lansuje. Zwróć uwagę nie tylko na teksty, ale także na zdjęcia oraz reklamy”⁴⁵. W słowniku tej lekcji wytłumaczono również, co znaczy słowo „lansować”. Zadanie to, omówione z nauczycielem, pozwoli młodzieży dostrzec problem wizji świata promowany przez niektóre media, niezgodny z chrześcijaństwem. W katechezie 15 „Droga do człowieka” w zadaniu dodatkowym uczniowie

³⁸ T. Czarnecka, M. Gajewski, M. Juda-Mieloch, W. Kubik, G. Łuszczak, M. Poniewierska, *Szukam was poradnik metodyczny do religii dla klasy I gimnazjum*, red. W. Kubik, T. Czarnecka, G. Łuszczak, Kraków 2012, s. 11-283.

³⁹ Tamże, s. 25.

⁴⁰ Tamże, s. 76.

⁴¹ Tamże, s. 79.

⁴² Tamże, s. 81.

⁴³ Tamże, s. 118.

⁴⁴ K. Biel, T. Czarnecka, A. Duka, M. Juda-Mieloch, W. Kubik, *Jestem z wami podręcznik do religii dla klasy II gimnazjum*, red. W. Kubik, T. Czarnecka, G. Łuszczak, Kraków 2013, s. 8-143.

⁴⁵ Tamże, s. 9.

mają polecane „Zaproponuj 5 zdjęć (z prasy, Internetu lub innych źródeł na temat: co potocznie uważa się za pełnię człowieczeństwa, a co naprawdę jest niezbędne do tego, by ją osiągnąć?”⁴⁶. Zadanie to nie tylko rozbudowuje myślenie, ale również pozwala uczyć się selektywnego wyszukiwania informacji, co we współczesnym świecie jest bardzo ważne. W katechezie 26 „Powołani do służby” znalazła się informacja o witrynie internetowej www.kaplani.com.pl wraz z zachętą do włączenia się do akcji modlitwy za duchownych⁴⁷. Uzmysławianie młodzieży, że w Internecie również istnieją strony Kościoła jest bardzo ważne, z pewnością uczniowie powinni zostać zachęcani do ich odwiedzania w trakcie lekcji religii. W jednostce 38 „To mówi Pan” znalazło się zadanie dodatkowe polegające na znalezieniu informacji o współczesnych sektach i wykonaniu ostrzeżenia dla innych, w zadaniu tym znalazło się odesłanie do witryny internetowej Dominikańskiego Ośrodka Informacji o Nowych Ruchach Religijnych i Sektach i innego serwisu internetowego⁴⁸. Stanowi to kontynuację ukazywania stron kościelnych. Ważne jest przecież, żeby młodzi ludzie mogli samemu zapoznać się z pewnymi zagrożeniami, takimi jak np. sekty. W przypadku werbunku pozwoli im to odpowiednio wcześniej zorientować się o charakterze danej grupy. W katechezie 47 „Prawda was wyzwoli” w dziale „Jak sądzisz” znalazło się pytanie „Czy manipulowanie ludźmi jest grzechem przeciwko ósmemu przykazaniu?”⁴⁹, wprost nie zostało to odniesione do mediów, jednak w naturalny sposób powinno do nich prowadzić, zwłaszcza, jeśli w klasie wystąpi dyskusja. Uświadomienie sobie charakteru manipulacji bardzo często pozwala wyrobić w człowieku mechanizmy, które pozwolą się przed nią ustrzec. Obecnie media, również te kierowane do młodzieży, chętnie sięgają po manipulację, z tego powodu wychowawcy powinni kłaść szczególny nacisk na przeciwdziałanie jej. W katechezie 51 „Oto Drzewo Życia” zamieszczono zadanie dodatkowe, w którym uczeń musi wyszukać w dostępnych źródłach, takich jak m.in. Internet i czasopisma malarskie przedstawienia ukrzyżowanego Jezusa, a następnie przygotować interpretację ikonograficzną jednego z nich⁵⁰. Oprócz kontaktu ze sztuką, który może prowadzić do rozbudzenia wiary, usprawnia to proces selektywnego wyszukiwania informacji.

Poradnik metodyczny „Jestem z wami” zawiera 60 jednostek⁵¹. W jednostce 1 „Chcę być szczęśliwy” znajduje się opis zadania dodatkowego, w którym uczniowie wypisują rozumienie szczęścia w wybranym czasopiśmie⁵². Odpowiednio wy-

⁴⁶ Tamże, s. 39.

⁴⁷ Tamże, s. 63.

⁴⁸ Tamże, s. 93.

⁴⁹ Tamże, s. 115.

⁵⁰ Tamże, s. 125.

⁵¹ I. Czarnecka, T. Czarnecka, M. Gajewski, M. Juda-Mieloch, W. Kubik, *Jestem z wami poradnik metodyczny do religii dla klasy II gimnazjum*, red. W. Kubik, T. Czarnecka, G. Łuszczak, Kraków 2012, s. 7-325.

⁵² Tamże, s.10.

konane zadanie, wsparte komentarzem nauczyciela może dla uczniów stanowić nieocenioną pomoc. Z analizy treści mediów młodzieżowych, jednoznacznie wynika, że wizja szczęśliwego życia jakie lansują, pozbawionego odpowiedzialności, oderwanego od wszelkiej moralności, z silnie zaznaczonym hedonizmem jest nie do przyjęcia w procesie wychowania. W jednostce 3 „Gdzie skarb twój, tam serce twoje” w jednym z zadań uczniowie dzieleni są na małe grupy, które otrzymują po dwa egzemplarze czasopism dla młodzieży i muszą z nich wypisać dwa przykłady pociągających propozycji wraz z zaznaczeniem czy mogą one dać człowiekowi szczęście⁵³. Niejednokrotnie wizja szczęścia jakie promują media w rzeczywistości prowadzi do zniewolenia i upokorzenia człowieka. W jednostce 7 „Pro publico bono” zaproponowano, aby wyświetlić młodzieży fragment filmu „Krzyżacy” (śmierć królowej Jadwigi)⁵⁴. Projekcja fragmentu filmu angażuje mocno uwagę młodzieży i stanowi zobrazowanie określonego tematu. W jednostce 11. „Bóg-człowiek” jedno z zadań powinno rozpocząć się od dyskusji z uczniami o jakimś znanym filmie, w którym występowały gwiazdy kina polskiego lub zagranicznego⁵⁵. Ponownie jest to odnoszenie treści religii do rzeczywistości dobrze znanej uczniom. Pomocami dydaktycznymi do jednostki 15 „Droga do człowieka” są kolorowe czasopisma oraz kilka haseł reklamowych prezentowanych w telewizji, nauczyciel razem z uczniami dokonuje przeglądu prasy, w którym zwraca uwagę na to, co proponuje świat komercji⁵⁶. Natomiast pomocą do jednostki 16 „Przez śmierć do życia” są gazety zawierające strony z nekrologami⁵⁷. W jednostce 35 „Boże tajemnice szczęścia” uczniowie po przeczytaniu fragmentu przemówienia św. Jana Pawła II formułują trzy SMSy do bliskiej osoby dotyczące tego, co ważnego usłyszeli⁵⁸. Ćwiczenie takie pozwala sprawdzić, czy uczniowie właściwie zrozumieli i zapamiętali omówione treści. Jednocześnie jest to forma przyjemniejsza dla samych uczniów, którą chętniej wykonają. W jednostce 36 „Wierny syn przykazania” czasopisma, które zawierają reklamy kosmetyków oraz reklamy siłowni stają się rekwizytami do scenki, którą mają odegrać uczniowie⁵⁹. W jednostce 39 „W imię Boga” znajduje się klucz do zadania dodatkowego, na które składa się przygotowanie notatki o św. Tomaszu Morusie. W zadaniu tym zamieszczono proponowane adresy internetowe⁶⁰. W jednostce 43 „W nurcie życia” materiałem pomocniczym może być prezentacja multimedialna

⁵³ Tamże, s. s.16-17.

⁵⁴ Tamże, s. 34.

⁵⁵ Tamże, s. 54.

⁵⁶ Tamże, s. 78.

⁵⁷ Tamże, s. 83.

⁵⁸ Tamże, s. 186.

⁵⁹ Tamże, s. 190.

⁶⁰ Tamże, s. 217.

zawierająca zdjęcia małżeństw⁶¹. Natomiast w jednostce 49 „Naucz nas się modlić” pomocą są mikrofony (prawdziwe lub rekwizyty) z napisami stacji radiowych lub telewizyjnych⁶². Materiały te mają posłużyć do przeprowadzenia „konferencji prasowej”, której tematem będzie modlitwa.

W klasie trzeciej obowiązuje podręcznik „Chodźmy razem”, w którym zawarto 65 katechez⁶³. Omawianą korelację stwierdzono w jednostce 8 „Pokochaj drugiego” uczniowie mają za zadanie wymienić znane z historii, mediów lub własnych doświadczeń zjawiska, które są dowodem naruszenia wartości i godności życia człowieka⁶⁴. Następnie muszą porównać je z jednym z tekstów zamieszczonych w lekcji. Ponownie powinno to przypomnieć uczniom, że rzeczywistość obecna w mediach podlega ocenie etycznej. Jednocześnie może to pomóc zrozumieć uczniom fakt, że media opisują realne zdarzenia, jest to ważne, zwłaszcza biorąc pod uwagę, że negatywne treści obecne w środkach społecznego przekazu mogą wywołać znieczulicę. Zadania tego typu nie ograniczają się jedynie do zjawisk negatywnych, ponieważ w jednostce 9 „Dwie cywilizacje” uczniowie muszą wśród informacji prasowych wskazać te, które mówią o wartościach takich, jak pokój, sprawiedliwość, prawda, wolność itp. Muszą również wskazać te informacje, które mówią o antywartościach⁶⁵. Zadanie to zawiera odniesienie zarówno do zjawisk pozytywnych, jak i negatywnych, takie szersze spojrzenie wydaje się szczególnie właściwe, biorąc pod uwagę fakt, że młodzież w wieku gimnazjalnym niejednokrotnie postrzega świat w kategoriach czarno-białych. W katechezie 11 „Powołanie do świętości” zamieszczono zadanie dodatkowe polegające na przeanalizowaniu tygodniowego programu wybranych stacji telewizyjnych i utworzeniu listy audycji i filmów, które można polecić osobom, które pielęgnują w sobie powołanie do miłości⁶⁶. Uczniowie muszą również uzasadnić swój wybór. Zadanie to może pomóc młodzieży w zrozumieniu, że media mogą pomagać w kształtowaniu właściwych postaw wobec wartości. Jednostka 17 „Z serca, nie z przymusu” ma zadanie, w którym uczniowie muszą przyrzeć się notatkom prasowym i odpowiedzieć na pytanie, dlaczego ludzie podejmują różne inicjatywy, angażując się w życie Kościoła⁶⁷? Zadanie to ponownie rozbudowuje selektywne wyszukiwanie informacji oraz pozwala realizować określone cele właściwe dla lekcji religii. W jednostce 23 „Jeden Pan, jedna wiara” w dziale „Jeśli chcesz...” znajduje się zachęta do czytania prasy katolickiej (podano również adresy

⁶¹ Tamże, s. 239.

⁶² Tamże, s. 266.

⁶³ T. Czarnecka, M. Juda-Mieloch, W. Kubik, G. Łuszczak, M. Poniewierska, *Chodźmy razem podręcznik do religii dla klasy III gimnazjum*, red. W. Kubik, T. Czarnecka, G. Łuszczak, Kraków 2014, s. 8-165.

⁶⁴ Tamże, s. 25.

⁶⁵ Tamże, s. 26-27.

⁶⁶ Tamże, s. 31.

⁶⁷ Tamże, s. 45.

serwisów internetowych KAI, Deon, Opoka i Miłujcie się!)⁶⁸. W katechezie 34 „Paś owce moje!” jedno z zadań polega na znalezieniu w czasopiśmie katolickich lub w Internecie informacji o swojej diecezji i o biskupie diecezjalnym⁶⁹. Uczeń ponadto musi zapisać pytanie, jakie chciałby zadać swojemu biskupowi. Może to być zachętą do zapoznania się również z mediami lokalnymi. W jednostce 43 zadanie dodatkowe polega na opracowaniu prezentacji dotyczącej wybranego problemu świata⁷⁰. W jednostce 50 „Czyste serce lustrem Boga” jedno z zadań odnosi się do kultury masowej, która nie sprzyja dojrzewaniu w czystości⁷¹. Uczniowie muszą zastanowić się, w jaki sposób młodzież może się temu przeciwstawić. Zadanie to wydaje się być szczególnie ważne biorąc pod uwagę sygnalizowany w tej pracy profil kultury młodzieżowej. W jednostce 51 „Nie tak jak daje świat” zadanie dodatkowe polega na podzieleniu znanych uczniowi gier komputerowych na te, w których się walczy i niszczy oraz na te, w których się buduje⁷². Uczniowie mają wyciągnąć wnioski z przeprowadzonego podziału. Omawianie wyników pracy w klasie może stać się okazją do zachęty, aby sięgnąć po dostosowane do wieku i jednocześnie bardziej twórcze produkcje. W jednostce 54 „Kotwica nadziei”⁷³ w dziale „Jeśli chcesz...” uczniowie mają za zadanie w wiadomościach z ostatnich tygodni znaleźć informację o dramatycznych wydarzeniach w Polsce lub na świecie, następnie mają za zadanie codziennie odmówić jedną tajemnicę różańca w intencjach osobistych i całego świata. W lekcji tej znajduje się również zadanie dodatkowe, w którym uczniowie muszą znaleźć w Internecie tekst listu apostołskiego św. Jana Pawła II *Rosarium Virginis Mariae*. Na podstawie rozdziału II muszą przygotować krótkie rozważania do wybranej części różańca.

Poradnik metodyczny „Chodźmy razem” zawiera 65 jednostek lekcyjnych⁷⁴. Materiałem służącym do przeprowadzenia katechezy 4 „Nasza sprawa” są wypowiedzi internautów na temat zaangażowania Kościoła w politykę⁷⁵. Powinny one posłużyć do przeprowadzenia dyskusji, która naprowadzi uczniów na właściwe rozumienie zaangażowania ludzi wierzących w politykę. Patrząc po antychrześcijańskich wypowiedziach, które pojawiają się w dyskursie medialnym, zajęcie się tym tematem jest szczególnie ważne. W katechezie 9 „Dwie cywilizacje” znajduje się klucz wykonania zadania, które polega na umieszczeniu informacji prasowych w tabeli w ten

⁶⁸ Tamże, s. 65.

⁶⁹ Tamże, s. 91.

⁷⁰ Tamże, s. 115.

⁷¹ Tamże, s. 131.

⁷² Tamże, s. 133.

⁷³ Tamże, s. 140-141.

⁷⁴ T. Czarnecka, M. Juda-Mieloch, W. Kubik, G. Łuszczak, M. Poniewierska, *Chodźmy razem poradnik metodyczny do religii dla klasy III gimnazjum*, red. W. Kubik, T. Czarnecka, G. Łuszczak, Kraków 2013, s. 9-350.

⁷⁵ Tamże, s. 25.

sposób, aby uwypuklić wartości lub antywartości, o których mówią⁷⁶. W katechezie 16 „Gdybym nie miał miłości” uczniowie pracują z fotosymbolami, dobierają je tak, by wyrażały określone talenty⁷⁷. W jednostce 18 „Apostoł miłości” uczniowie piszą email, w treści którego mają wyrazić wsparcie dla osoby, która zajmuje się cierpiącą osobą⁷⁸. Forma tej pracy jest bliźniacza wobec listu, jednak doświadczenie pokazuje, że uczniowie chętniej wykonują pracę, która odnosi się do nowoczesnej technologii. W jednostce 33. „Drogi Kościoła” nauczyciel powinien przedstawić uczniom prezentację multimedialną zawierającą zdjęcia, które pomogą uczniom zrozumieć rzeczywistość Kościoła⁷⁹. W jednostce 38 „Idźcie na cały świat” uczniowie powinni zaprezentować swoją prezentację multimedialną dotyczącą adopcji na odległość⁸⁰. W jednostce 45 „Co mamy czynić?” jedno z zadań dodatkowych polega na przygotowaniu prezentacji multimedialnej o bł. ks. Jerzym Popiełuszcze⁸¹. Prezentacje multimedialne pomagają uczniom skupić uwagę, jednocześnie stanowią ilustrację omawianego tematu. Wykonywanie ich w sposób samodzielny przez uczniów w szczególnie sposób może pobudzić ich do działania oraz głębszej refleksji. W jednostce 49 „Każdy potrzebuje miłosierdzia” uczniowie redagują notatkę prasową tak, aby zawierała jedynie informacje (dotyczyć ma tekstu zamieszczonego w podręczniku)⁸². W ten sposób uczniowie sami wcielą się w dziennikarzy, powinno to pozytywnie wpłynąć na umiejętności komunikacyjne i rozbudować kompetencje medialne. W jednostce 52 „Prześladowana sprawiedliwość” polecane jest, by nauczyciel sięgnął po aktualne informacje np. do Internetu, które dotyczą prześladowania katolików⁸³. W jednostce 53 „Są wśród nas” nauczyciel powinien sięgnąć do Internetu po różne obrazy aniołów, zamieszczono nawet proponowane strony⁸⁴. Natomiast materiałem służącym do przeprowadzenia katechezy 61 „Zdrój miłosierdzia dla nas” powinny być wycinki z gazet, które zawierają wiadomości o aktualnych i tragicznych wydarzeniach⁸⁵.

Seria „Odsłonić twarz Chrystusa” posiada liczne odniesienia do mediów, jak i korelację z edukacją medialną. Nie znalazła się w niej jednak jednostka lekcyjna w całości poświęcona mediom. Co szczególnie cenne, w podręcznikach znalazły się zarówno

---

⁷⁶ Tamże, s. 45.

⁷⁷ Tamże, s. 77.

⁷⁸ Tamże, s. 91.

⁷⁹ Tamże, s. 172-173.

⁸⁰ Tamże, s. 211-215.

⁸¹ Tamże, s. 253.

⁸² Tamże, s. 272.

⁸³ Tamże, s. 287.

⁸⁴ Tamże, s. 289.

⁸⁵ Tamże, s. 330.

odniesienia pozytywne do mediów wartościowych, jak i negatywne, które pozwalają uświadomić młodzieży pewne zagrożenia związane z np. czytaniem niewłaściwej prasy.

Seria podręczników pod redakcją P. Mąkosy „Z Bogiem na ludzkich drogach”

W klasie 1 uczniów obowiązuje podręcznik „Spotykam Twoje słowo” pod redakcją P. Mąkosy. Są w nim zamieszczone 54 jednostki lekcyjne⁸⁶. Zauważono, że w podręczniku tym stosunkowo często autorzy posługują się mediami jako rzeczywistością dobrze znaną katechizowanym. Dzieje się tak np. w jednostce lekcyjnej 7 „Posługiwanie się Pismem Świętym”, gdzie porównano brak umiejętności odczytywania adresów biblijnych do tego, gdy człowiek nie potrafi używać wyszukiwarki internetowej⁸⁷. Z pewnością takie porównanie jest dla uczniów bardzo czytelne. W lekcji 6 „Powstanie Pisma Świętego” przytoczono historię SMS-ów i poczty elektronicznej, podkreślono w niej, że część informacji, które otrzymujemy to tzw. spam, czyli wiadomości bez znaczenia. Przeciwstawiono im najważniejszą informację jaką otrzymuje człowiek – Pismo Święte⁸⁸. W katechezie 14 „Powrót do Ziemi Obiecanej” w dziale „Dylematy młodego człowieka” przedstawiono konsolę do gier jako coś, co odciąga bohaterów od pierwotnego zamierzenia (wycieczki)⁸⁹. Podobnie w katechezie 15 „Sędziowie i królowie Izraela”, by zobrazować pewną prawdę posłużono się obrazem strony internetowej (na skutek wprowadzenia komitetu uczniowskiego, który miał opiekować się szkolną stroną internetową doprowadzono do jej upadku)⁹⁰. W katechezie 18 „Mądrość Starego Testamentu” w dziale „Dylematy młodego człowieka” zawarto obraz telefonu komórkowego, który przysłonił nastolatce ważniejsze rzeczy⁹¹. W katechezie 32 „Święci Piotr i Paweł filarami Kościoła” w dziale „Dylematy młodego człowieka” bohaterowie postanawiają założyć własną organizację i przygotować kampanię informacyjną dotyczącą rozpoznawania chorób na skutek informacji, że mama ich koleżanki zmarła⁹². W katechezie 42 „Inkwizycja – prawda i mity” bohaterowie przygotowują galerię ze zdjęciami uczniów i nauczycieli ze swojej szkoły, używają do tego skanera⁹³. Tym samym rzeczywistość medialna stanowi rekwizyt służący do zobrazowania ważniejszej rzeczywistości. Często jest ona punktem wyjścia dla działań katechizacyjnych podejmowanych w szkole i może stanowić nić porozumienia z uczniami, którzy stykają się z mediami w codziennym życiu, z pewnością niejednokrotnie pozwala również ich zaciekawić omawianymi

⁸⁶ K. Adach, M. Banach, T. Barczyk, J. Borowicz, J. Brzuchnalska i In. *Spotykam Twoje Słowo podręcznik dla I klasy gimnazjum*, red. P. Mąkosy, Lublin – Przemysł – Zamość 2012, s. 5-175.

⁸⁷ Tamże, s. 25.

⁸⁸ Tamże, s. 22.

⁸⁹ Tamże, s. 48.

⁹⁰ Tamże, s. 51.

⁹¹ Tamże, s. 60.

⁹² Tamże, s. 106.

⁹³ Tamże, s. 135.

treściami, sugeruje to również częste umieszczanie odniesień do mediów na początku jednostek lekcyjnych.

W podręczniku metodycznym „Spotykam Twoje Słowo” opisano 54 jednostki⁹⁴. Stosunkowo często zachęca się katechetów do wyświetlania różnych filmów dydaktycznych. W jednostce 11. „Patriarchowie ojcami wiary” zawarto informację, że proponowany film znajduje się na serwisie youtube i kulkat.pl⁹⁵, podobnie film został zaproponowany w katechezie 12 „Niewola Egipska”⁹⁶. Natomiast w katechezie 16 Prorocy wysłannikami Boga” zamieszczono propozycję wykonania prezentacji multimedialnej⁹⁷.

W kartach pracy dla 1 gimnazjum „Spotykam Twoje Słowo” korelacja z edukacją medialną w ogóle nie została umieszczona⁹⁸.

W klasie 2 obowiązuje podręcznik „Z Tobą idę przez życie”, w którym zawarto 56 jednostek lekcyjnych⁹⁹. W lekcji 3 „Gdzie szukać wspólnoty?” w dziale „Historie życiem pisane” znajduje się historia Gabrysi, która ograniczyła swoje kontakty interpersonalne do telefonu komórkowego. Jednocześnie obok zamieszczono informację, że wirtualny świat może być ciekawy, jednak nie zastąpi kontaktów realizowanych w realny sposób¹⁰⁰. Doświadczenia wielu wychowawców pokazują, że młodzi ludzie są szczególnie skłonni do zamknięcia się w wirtualnym świecie. Z pewnością jest to zjawisko negatywne, któremu należy przeciwdziałać. Tym lepiej, że treści takie podejmowane są w trakcie szkolnych lekcji religii. W katechezie 26 „Nie cudzołóż” zawarto informację dotyczącą szkodliwego wpływu pornografii oraz tego, że aby zachować czystość, należy unikać oglądania mediów, które ją zawierają¹⁰¹. Niestety wciąż jeszcze wśród rodziców i samej młodzieży panuje złudne przekonanie, że kontakt z materiałami pornograficznymi jest czymś normalnym, co nie wywołuje skutków w prawdziwym życiu. Przymusowa seksualizacja dzieci i szerzenie tzw. ideologii gender jedynie potęgowały ten mit. Z tego powodu takie treści są szczególnie cenne. W katechezie 27 „Nie kradnij” zamieszczono informację, że jedną z możliwych form naruszenia tego przykazania jest popełnienie plagiatu¹⁰². W jednostce 29 „Nie pożądaj żony bliźniego” swego ponownie zawarto przestrożę

⁹⁴ K. Adach, M. Banach, T. Barczyk., J. Borowicz, J. Brzuchnalska i In. *Spotykam Twoje Słowo poradnik metodyczny dla I klasy gimnazjum*, red. P. Mąkosa, Lublin-Przemyśl-Zamość 2012, s. 10-256.

⁹⁵ Tamże, s. 63.

⁹⁶ Tamże, s.67.

⁹⁷ Tamże, s. 88.

⁹⁸ Bez autora, M. Grzenia, K. Nagacz opracowanie graficzne, *Spotykam Twoje Słowo karty pracy dla I klasy gimnazjum*, red. P. Mąkosa, Lublin-Przemyśl – Zamość 2012, s. 3-68.

⁹⁹ K. Adamiak, A. Androsik, M. Banach, T. Barczyk, D. Belina, *Z Tobą idę przez życie podręcznik dla II klasy gimnazjum*, red. P. Mąkosa, Lublin-Przemyśl-Zamość 2013, s. 5-179.

¹⁰⁰ Tamże, s. 12.

¹⁰¹ Tamże, s. 85.

¹⁰² Tamże, s. 88-89.

przed pornografią i podkreślono konieczność roztropnego korzystania z Internetu i innych mediów¹⁰³. W katechezie 44 „Dzień Papieski” zamieszczono adres internetowej Fundacji „Dzieło Nowego Tysiąclecia”¹⁰⁴.

W poradniku metodycznym dla klasy 2 „Z tobą idę przez życie” zamieszczono 56 katechez¹⁰⁵, ponownie nauczyciele często zachęcani są do używania multimedialnych np. w katechezie 7. „Sakrament bierzmowania” zamieszczono 3 propozycje multimedialne do realizacji¹⁰⁶. W katechezie 21 „Nie będziesz miał bogów cudzych przede Mną” wymagania szczegółowe – umiejętności zostały określone jako „samodzielnie projektuje smsa od Boga do współczesnych ludzi zachęcającego do ufania tylko Jemu”¹⁰⁷. Internet jest również jednym ze środków dydaktycznych np. w jednostce 23 „Pamiętaj, abyś dzień święty święcił”¹⁰⁸. W katechezie 26 „Nie cudzołóż” znajduje się przestroga dla katechetów, by rozmawiali z uczniami w sposób delikatny, ponieważ części z nich, zwłaszcza chłopców dotyka problem uzależnienia od internetowej pornografii¹⁰⁹. W jednostce 29 „Nie pożądaj żony bliźniego swego” znalazła się propozycja ćwiczenia dotycząca sporządzenia przepisu na wytrwanie w czystości dla współczesnej młodzieży, jedną z propozycji realizacji było unikanie w Internecie stron erotycznych¹¹⁰.

W kartach pracy „Z Tobą idę przez życie” zamieszczono ćwiczenia do 56 jednostek lekcyjnych, ale w żadnej z nich nie znaleziono korelacji z edukacją medialną¹¹¹.

W klasie 3 obowiązuje podręcznik „Żyję Twoją miłością”, jest w nim 56 jednostek lekcyjnych¹¹². Jednostka 3 „Internet w służbie wiary” w całości została poświęcona tematyce mediów¹¹³. Jednostka rozpoczyna się od tekstu, z którego uczniowie mogą dowiedzieć się, że w Polsce strony kościelne notują 44 mln odsłon rocznie. Podkreślone jest, że papież posiada konto na Tweeterze oraz to, że Kościół wykorzystuje Internet w swej misji. Głównym wydźwiękiem lekcji jest to, że korzystanie z Internetu może wspomóc rozwój wiary, by się jednak tak stało, człowiek musi się nauczyć z niego właściwie korzystać. Zamieszczono informacje o religijnych serwisach, ko-

¹⁰³ Tamże, s. 95.

¹⁰⁴ Tamże, s. 143

¹⁰⁵ K. Adamiak, A. Androsik, M. Banach, T. Barczyk, D. Belina, i In. *Z Tobą idę przez życie poradnik metodyczny dla II klasy gimnazjum*, red. P. Mąkosa, Lublin-Przemysł-Zamość, s. 9-337.

¹⁰⁶ Tamże, s. 45.

¹⁰⁷ Tamże, s. 124.

¹⁰⁸ Tamże, s. 136.

¹⁰⁹ Tamże, s. 156.

¹¹⁰ Tamże, s. 172.

¹¹¹ K. Adamiak, A. Androsik, M. Banach, T. Barczyk, D. Belina i In., *Z Tobą idę przez życie karty pracy dla II klasy gimnazjum*, red. P. Mąkosa, Lublin-Przemysł – Zamość 2013, s. 3-94.

¹¹² M. Banach, T. Barczyk, J. Borowicz, K. Golonka, I. Łukasik, *Żyję Twoją miłością podręcznik dla III klasy gimnazjum*, red. P. Mąkosa, Lublin-Przemysł – Zamość 2014, s. 6-180.

¹¹³ Tamże, s. 12-14.

nieczności świadomego podchodzenia do wyboru dostępnych w Internecie treści oraz zachęcono również do dawania świadectwa wiary poprzez Internet. W jednostce 13 „Zagrożenia młodości” znajduje się informacja o różnych uzależnieniach, m.in. przestrzega się przed uzależnieniem od pornografii i uzależnieniem od telefonu, Internetu, gier¹¹⁴. Poinformowano przy tym, że z urządzeń trzeba korzystać z umiarem, aby nie popaść w uzależnienie. W jednostce tej znajdują się informacje o pomocy uzależnionym, którą można uzyskać również w Internecie. Problem różnych odmian uzależnienia od mediów dotyka wielu młodych ludzi, dlatego lekcje te mogą stać się szczególnie cenne. W jednostce 21 „Nie wódź nas na pokuszenie” unikanie okazji do grzechu zostało zobrazowane poprzez używanie Internetu, w trakcie którego należy unikać tych stron, które mogą wzmacniać pokusę i prowadzić do grzechu¹¹⁵.

W poradniku metodycznym „Żyję Twoją miłością” jest 56 jednostek¹¹⁶. Dużo poszukiwanych zagadnień jest w jednostce 3 „Internet w służbie wiary”¹¹⁷. Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy tej lekcji obejmują to, że uczeń: na podstawie własnego doświadczenia wymienia szanse i zagrożenia wynikające z możliwości dostępu do Internetu; własnymi słowami opowiada, w jaki sposób Internet może być przydatny w Kościele; na podstawie tekstu z podręcznika wylicza wartościowe portale dla młodzieży; z pamięci wylicza strony internetowe, na których można znaleźć informacje na temat Kościoła i jego działalności; własnymi słowami streszcza fragmenty dokumentu Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu „Kościół a Internet”. W dziedzinie umiejętności po katechezie uczeń: własnymi słowami uzasadnia, dlaczego portale internetowe mogą pomóc młodym ludziom w rozwoju i umocnieniu wiary; samodzielnie proponuje kilka zasad, którymi chrześcijanie powinni kierować się korzystając z Internetu¹¹⁸. Jednostka ta jest szczególnie cenna z uwagi na omawiane zagadnienie. Wprost odnosi się ona do rzeczywistości mediów i ukazuje ją młodzieży w świetle wiary i moralności chrześcijańskiej, co jest szczególnie ważne. W jednostce 13 „Zagrożenia młodości” jedną z metod pracy jest wspólne dochodzenie do powodów występowania uzależnień, w tym uzależnienia od mediów i znalezienia metod przeciwdziałania im¹¹⁹. Wydaje się być dobre zestawianie uzależnienia od mediów z uzależnieniami takimi, jak np. alkoholizm lub narkomania, ponieważ bardzo często w świadomości społecznej nie postrzega się ich w jednakowy sposób.

¹¹⁴ Tamże, s. 44.

¹¹⁵ Tamże, s. 69.

¹¹⁶ M. Banach, T. Barczyk, J. Borowicz, K. Golonka, I. Łukasik, P. Mąkosa, i In, *Żyję Twoją miłością* poradnik metodyczny dla III klasy gimnazjum, red. P. Mąkosa, Lublin-Przemyśl-Zamość 2014, s. 9-328.

¹¹⁷ Tamże, s. 21-25.

¹¹⁸ Tamże, s. 21.

¹¹⁹ Tamże s. 78-79.

Karty pracy „Żyję Twoją miłością” dla 3 gimnazjum zawierają 56 jednostek¹²⁰. W jednostce 3 „Internet w służbie wiary” uczniowie muszą wypisać korzyści i zagrożenia Internetu, oprócz tego na podstawie dokumentu Kościół a Internet (fragmentów) muszą określić obszary działalności Kościoła, w których możliwe jest wykorzystanie Internetu oraz muszą zaproponować zasady, które pomogą w dobry sposób korzystać z Sieci¹²¹. W jednostce 16 „Święć się imię Twoje” w jednym z zadań uczniowie muszą napisać, jak można świadczyć o Panu Jezusie m.in. na forach internetowych i portalach społecznościowych¹²². Zadanie to wydaje się szczególnie pilne, z pewnością apostołstwo w Internecie w większości będzie spoczywać na obecnej młodzieży, dla której aktywność w Sieci wydaje się być czymś naturalnym. W katechezie 17 „Przyjdź Królestwo Twoje” muszą odpowiedzieć na email zawierający problemy egzystencjalne ucznia kończącego wkrótce gimnazjum¹²³. Tak jak wspomniano wcześniej zadania zawierające odniesienia do nowoczesnej technologii spotykają się z lepszym przyjęciem ze strony uczniów, również bardziej angażują ich uwagę.

Ta seria podręczników zawiera odniesienia do mediów i korelację z edukacją medialną. Posiada również lekcje w całości poświęcone temu zagadnieniu. Dodatkowo występują odwołania do rzeczywistości medialnej w zadaniach i w różnych jednostkach lekcyjnych.

Seria podręczników pod redakcją J. Szpeta i D. Jackowiak

W klasie pierwszej obowiązuje podręcznik „Spotkanie ze Słowem”, w którym zawarto 53 jednostki lekcyjne¹²⁴. W jednostce 34 „Świat antyczny wobec chrześcijaństwa” media zostały nazwane współczesnym areopagiem, w którym ścierają się różne poglądy, opinie i wzorce życia¹²⁵. Media posłużyły więc do zobrazowania uczniom pewnej rzeczywistości. Więcej odniesień do mediów w podręczniku dla klasy pierwszej nie wystąpiło.

Więcej jest takich treści w poradniku metodycznym, w którym również opisano 53 katechezy¹²⁶. W trakcie jednostki 11 „Człowiek odwrócił się od Boga”, jedno z zadań polega na tym, że uczniowie muszą podać przykłady ludzkich działań i ich

¹²⁰ M. Banach, T. Barczyk, J. Borowicz, K. Golonka, I. Łukasik, P. Mąkosza, *Żyję Twoją miłością, karty pracy dla III klasy gimnazjum*, red. P. Mąkosza, Lublin-Przemysł-Zamość 2014, s. 3-96.

¹²¹ Tamże, s. 6-7.

¹²² Tamże, s. 24-25.

¹²³ Tamże, s. 26.

¹²⁴ D. Jackowiak, K. Maciejewska, P. Maciejewski, J. Maciołek, J. Stanis-Rzepka, *Spotkanie ze Słowem podręcznik dla pierwszej klasy gimnazjum*, red. J. Szpet i D. Jackowiak, Poznań 2011, s. 8-141.

¹²⁵ Tamże, s. 91.

¹²⁶ D. Jackowiak, K. Maciejewska, P. Maciejewski, J. Maciołek, J. Stanis-Rzepka, *Spotkanie ze Słowem poradnik metodyczny dla pierwszej klasy gimnazjum*, red. J. Szpet i D. Jackowiak, Poznań 2011, s. 13-170.

konsekwencji, odwołując się do m.in. prasy¹²⁷. W jednostce 17 „Ziemia obiecana potomkom Abrahama” jedna z metod pracy to dziennikarska relacja¹²⁸. Podzieleni na grupy uczniowie wcielają się w dziennikarzy, którzy mają za zadanie relacjonować wydarzenia z życia narodu żydowskiego na podstawie zamieszczonych w podręczniku tekstów. W jednostce 24 „Ziemia Święta – oczekiwanie na spełnienie prorocत्व” jednym ze środków dydaktycznych jest prezentacja multimedialna¹²⁹. Natomiast w jednostce 25 „Mesjasz – „On przyniesie narodom prawo” środkiem dydaktycznym są artykuły prasowe i wycinki prasowe dotyczące zaprzysięgania prezydentów, koronacji itp.¹³⁰. W katechezie 26 „Jezus Chrystus postacią historyczną” uczniowie znów wcielają się w dziennikarzy. Muszą napisać artykuł do czasopisma młodzieżowego, którego temat będzie taki sam, jak temat lekcji¹³¹. Jednostka 34 „Świat antyczny wobec chrześcijaństwa” – środkiem dydaktycznym jest film (fragmenty „Quo vadis”)¹³².

Karty pracy „Spotkanie ze Słowem” nie zostały podzielone na jednostki lekcyjne, a na działy odpowiadające układowi podręcznika¹³³. Korelacja znajduje się w ćwiczeniu, w którym uczniowie muszą napisać artykuł zawierający fakty potwierdzające historyczność Pana Jezusa¹³⁴. Jedno z zadań dla chętnych polega na wykonaniu prezentacji multimedialnej na temat tematów i postaci biblijnych obecnych w literaturze pięknej¹³⁵.

Podręcznik dla klasy drugiej „Aby nie ustać w drodze” ma 50 jednostek lekcyjnych¹³⁶. W jednostce 20 „W drodze ku wolności” poruszono problem manipulacji jako zagrożenia wolności¹³⁷. Podkreślono, że manipulacja szczególnie stosowana jest w branży reklamowej. W jednostce 34 „Człowiek sam czyni siebie niewolnikiem” przy okazji omawiania wykroczeń przeciwko VII przykazaniu podano, że są nimi również „plagiat, w tym odpisywanie zadań, nielegalne ściąganie danych z Internetu, sporządzanie nielegalnych kopii”¹³⁸. W jednostce 37 „Życie jest niepowtarzalnym

¹²⁷ Tamże, s. 45.

¹²⁸ Tamże, s. 62-63.

¹²⁹ Tamże, s. 93.

¹³⁰ Tamże, s. 95.

¹³¹ Tamże, s. 98.

¹³² Tamże, s. 118.

¹³³ D. Jackowiak, K. Maciejewska, P. Maciejewski, J. Maciołek, J. Staniś-Rzepka, *Spotkanie ze Słowem karty pracy dla pierwszej klasy gimnazjum*, red. J. Szpet i D. Jackowiak, Poznań 2011, s. 5-48.

¹³⁴ Tamże, s. 28.

¹³⁵ Tamże, s. 34.

¹³⁶ D. Jackowiak, E. Koronowska, K. Maciejewska, P. Maciejewski, J. Maciołek, *Aby nie ustać w drodze podręcznik dla drugiej klasy gimnazjum*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2012, s. 8-141.

¹³⁷ Tamże, s. 53.

¹³⁸ Tamże, s. 99.

darem” młodzież została przestrzeżona przed fałszywymi nauczycielami, z którymi można spotkać się w wielu różnych środowiskach m.in. w mediach¹³⁹.

W poradniku metodycznym „Aby nie ustać w drodze” zamieszczono propozycję realizacji 50 katechez¹⁴⁰. W jednostce 4 „Kościół drogą Boga do człowieka” wśród środków dydaktycznych wymieniono „kolorowe czasopisma”, które mają posłużyć do wycięcia postaci w celu wykonania pracy plastycznej pomagającej zobrazować Kościół jako Mistyczne Ciało Chrystusa¹⁴¹. W jednostce 15 „Godność i trwałość małżeństwa” jedną z metod może być prezentacja multimedialna. W jednostce 28 „Wysiłki na rzecz jedności Kościoła – unia brzeska”, uczniowie muszą wyszukiwać informację w Internecie o obecnie funkcjonujących w Polsce wspólnotach grekokatolickich¹⁴². W jednostce 44 „Rozpocząć od nowa”, uczniowie w grupach muszą napisać artykuł prasowy „Rekolekcje to czas układania życia na nowo”¹⁴³. W jednostce 47 „Matka naszego Pana” jedną z zalecanych metod pracy jest podzielenie uczniów na grupy, które przygotowują krótkie prezentacje multimedialne lub będą wyszukiwały informacje o oddawaniu czci św. Marii przez władców Polski¹⁴⁴. Obie metody realizacji muszą się odbywać w pracowni informatycznej bądź z użyciem przez uczniów ich własnych urządzeń mobilnych z dostępem do Internetu.

Ćwiczenia z kart pracy „Aby nie ustać w drodze” tym razem podzielono na 50 jednostek lekcyjnych¹⁴⁵. Ćwiczenie 1 do tematu „Życie jest niepowtarzalnym darem” polega na zinterpretowaniu obecnego w podręczniku zdjęcia, które przedstawia dwie nastolatki przeglądające kolorowe czasopismo o modzie¹⁴⁶. W ćwiczeniu 3 natomiast uczniowie z programu telewizyjnego muszą wynotować przykłady audycji, które pomagają młodemu człowiekowi wzrastać w mądrości.¹⁴⁷

W podręczniku „Żyć w miłości Boga” zamieszczono 53 katechez¹⁴⁸. W jednostce 1 „Nadzieje ludzkości” mowa jest o powszechnej informatyzacji, jako jej przejawy wymienione są m.in. telefony komórkowe, uczniowie w jednym z poleceń mu-

¹³⁹ Tamże, s. 107.

¹⁴⁰ D. Jackowiak, E. Koronowska, K. Maciejewska, P. Maciejewski, J. Maciołek, *Aby nie ustać w drodze poradnik metodyczny druga klasa gimnazjum*, red. J. Szpet i D. Jackowiak, Poznań 2012, s. 11-192.

¹⁴¹ Tamże, s. 21-23.

¹⁴² Tamże, s. 109-111.

¹⁴³ Tamże, s. 165-167

¹⁴⁴ Tamże, s. 176-178.

¹⁴⁵ D. Jackowiak, E. Koronowska, K. Maciejewska, P. Maciejewski, J. Maciołek, *Aby nie ustać w drodze karty pracy dla drugiej klasy gimnazjum*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2012, s. 5-94.

¹⁴⁶ Tamże, s. 69.

¹⁴⁷ Tamże, s. 70.

¹⁴⁸ B. Dziubińska, D. Jackowiak, E. Koronowska, K. Maciejewska, P. Maciejewski, i In, *Żyć w miłości Boga podręcznik do nauki religii dla trzeciej klasy gimnazjum*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2013, s. 8-151.

szą zapisać zalety i wady rozwoju technicznego¹⁴⁹. W jednostce 6 „Czy do miłości można się przygotować” zamieszczone są informacje o tym, że środki masowego przekazu niejednokrotnie przedstawiają błędny obraz miłości. Znalazła się również wyszczególniona informacja o pornografii wraz z wyjaśnieniem, dlaczego stanowi ona zagrożenie dla właściwego obrazu miłości¹⁵⁰. W jednostce 9 „Dziękuję ci, że mnie stworzyłeś tak cudownie” (Ps 139, 14) w dziale „Droga do czystości” zestawiono polecenie „unikaj pornografii” i „rozsądnie korzystaj z mass mediów”¹⁵¹. W jednostce 18 „Wiara odpowiedzią na objawienie Boga” trudności w wierze, jakie mogą przeżywać młodzi ludzie interpretowane są m.in. jako efekt działania mediów masowych¹⁵². W jednostce 36 „Nie dopuść, abyśmy ulegli pokusie” Mt 6, 13 – wierność wybranym wartościom” zapisano, że obraz i dźwięk bardzo mocno wpływają na psychikę człowieka, a bezrefleksyjne korzystanie ze środków społecznego przekazu może spowodować, że człowiek utraci wolność¹⁵³.

Poradnik metodyczny „Życ w miłości Boga” zawiera w sobie 53 jednostki lekcyjne¹⁵⁴. W jednostce 3 „Młody człowiek we współczesnym świecie” poświęcono nieco miejsca subkulturze młodzieżowej, w poradniku znalazła się również lista, wymieniająca m.in. graczy komputerowych i medialny underground (hakerzy), cybermaniacy (uzależnieni)¹⁵⁵. W jednostce 6 „Czy do miłości można się przygotować” uczniowie muszą odpowiedzieć m.in. na pytanie „Jak chronić się przed manipulacją mediów?”¹⁵⁶. W propozycji realizacji jednostki 10 „By narzeczeństwo prowadziło ku szczęśliwej rodzinie” podkreślono, że w czasach obecnych, można spotkać się z krytycznymi wypowiedziami dotyczącymi czystości przedmałżeńskiej, zwłaszcza można to zaobserwować w mediach¹⁵⁷. Propozycja realizacji jednostki 18 „Wiara odpowiedzią na objawienie Boga” obejmuje prezentację uczniom wybranych, katolickich portali internetowych (apostol.pl, wiara.pl)¹⁵⁸. W jednostce 34 „Przebac nam nasze winy” środkiem dydaktycznym jest komputer z dostępem do Internetu¹⁵⁹. Jednostka 50 „Wstąpił na niebiosa, siedzi po prawicy Boga” – Wniebowstąpienie” uczniowie mają za zadanie przygotować artykuł (wywiad) do tygodnika katolickiego

¹⁴⁹ Tamże, s. 8-9.

¹⁵⁰ Tamże, s. 20-21.

¹⁵¹ Tamże, s. 129.

¹⁵² Tamże, s. 51.

¹⁵³ Tamże, s. 104.

¹⁵⁴ B. Dziubińska, D. Jackowiak, E. Koronowska, K. Maciejewska, P. Maciejewski, *Życ w miłości Boga* poradnik metodyczny trzecia klasa gimnazjum, red. J. Szpet. D. Jackowiak, Poznań 2013, s. 11-240.

¹⁵⁵ Tamże, s. 17-26

¹⁵⁶ Tamże, s. 35.

¹⁵⁷ Tamże, s. 48.

¹⁵⁸ Tamże, s. 89-92.

¹⁵⁹ Tamże, s. 168.

na temat Wniebowstąpienia (mają przeprowadzić rozmowę z Panem Jezusem, wywiad z apostołami lub wywiad z przypadkowym świadkiem Wniebowstąpienia)¹⁶⁰.

Karty pracy „Żyć w miłości Boga” zawierają ćwiczenia” do 53 katechez¹⁶¹. W ćwiczeniu 2 do tematu „Niszczący postęp” uczniowie muszą napisać krótki artykuł, którego adresatem będą ich rówieśnicy, mają w nim uzasadnić tezę, że osiągnięcia techniki powinny iść w parze z postępem duchowym człowieka¹⁶².

Również w tej serii podręczników występują odniesienia do mediów i korelacje z edukacją medialną. Z pewnością niezwykle wartościowe jest to, że w niektórych zadaniach uczniowie sami wcielają się w rolę dziennikarzy, co może pomóc budować ich kompetencje medialne.

Seria podręczników pod redakcją P. Tomasika

Podręcznik dla klasy I gimnazjum „Twoje Słowo światłem na mojej drodze” zawiera w sobie 60 katechez¹⁶³ i w nich nie występuje korelacja z edukacją medialną. W podręczniku metodycznym katecheci zachęceni są do sięgania po nowoczesne metody dydaktyczne, takie jak prezentacje multimedialne, np. w jednostce 5 „Czym jest Biblia”¹⁶⁴. Występują również lekcje, na których zalecana jest projekcja filmu. Jedną z nich jest jednostka 6 „Świat stworzony przez Boga jest dobry”¹⁶⁵.

Podręcznik dla klasy II „Ty ścieżkę życia mi ukażesz” ma 58 katechez¹⁶⁶. W jednostce 14 „Mieć czyste serce” w dziale „Opinie” występuje odniesienie do mediów – „W prasie, radiu i telewizji wciąż wszyscy mówią o przemocy. Że trzeba z nią walczyć (...)”¹⁶⁷. Media stają się niejako tłem dla zobrazowania znanej wychowankom rzeczywistości. Podobna sytuacja ma miejsce w jednostce 15 „Wprowadzać pokój”¹⁶⁸ oraz w jednostce 23 „Czy ufam mojemu Bogu”¹⁶⁹. W jednostce 39 „Ku dojrzałości” mowa jest o pornografii jako o problemie moralnym, podana jest definicja oraz wyszczególnione jest do czego prowadzi jej oglądanie¹⁷⁰. Jedno z pytań na jakie

¹⁶⁰ Tamże, s. 224-225.

¹⁶¹ B. Dziubińska, D. Jackowiak, E. Koronowska, K. Maciejewska, P. Maciejewski i In. *Żyć w miłości Boga karty pracy dla trzeciej klasy gimnazjum*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2013, s. 5-95.

¹⁶² Tamże, s. 7.

¹⁶³ P. Tomasik, M. Przybylski, A. Rayzacher-Majewska, M. Ujazdowska, *Twoje Słowo światłem na mojej drodze podręcznik do nauczania religii*, red. P. Tomasik, Warszawa 2012, s. 10-291.

¹⁶⁴ P. Tomasik, M. Przybylski, A. Rayzacher-Majewska, M. Ujazdowska, *Twoje Słowo światłem na mojej drodze poradnik metodyczny*, red. P. Tomasik, Warszawa 2012, s. 28.

¹⁶⁵ Tamże, s. 35.

¹⁶⁶ P. Tomasik, M. Przybylski, A. Rayzacher-Majewska, M. Ujazdowska, *Ty ścieżkę życia mi ukażesz podręcznik do nauczania religii*, red. P. Tomasik, Warszawa 2013, s. 12-293.

¹⁶⁷ Tamże, s. 81.

¹⁶⁸ Tamże, s. 88.

¹⁶⁹ Tamże, s. 130.

¹⁷⁰ Tamże, s. 220.

powinna odpowiedzieć młodzież w jednostce 44. „Jak mądrze wykorzystywać czas” brzmi „jakie programy w telewizji interesują Cię szczególnie? A jakich w ogóle nie oglądasz?”, oprócz tego młodzież odpowiada na pytanie dotyczące gier komputerowych, w które gra oraz Internetu¹⁷¹. W trakcie lekcji mowa jest o tym, czym są środki przekazu, jakie są ich zalety i wady, uczniowie również zostają zapoznani z manipulacją oraz z zagrożeniami mediów¹⁷². Tematyce związanej z edukacją medialną w całości została poświęcona jednostka 45 „Jaką prasę czytać?”¹⁷³. W jednostce tej znajduje się szczególne przestrzeżenie przed korzystaniem z pornografii. Służy temu historia pewnego nastolatka, który uzmysławia rówieśnikom, w jaki sposób pornografia odrywa seks od miłości. Jedną z prac domowych zamieszczonych w tej lekcji to wypisanie pism, które popierają wartość rodziny i miłości¹⁷⁴.

Poradnik metodyczny „Ty ścieżkę życia mi ukażesz” zawiera w sobie 58 jednostek lekcyjnych¹⁷⁵. W jednostce 11 „On cierpi za nasze grzechy” nauczyciel powinien wyświetlić prezentację multimedialną zawierającą paramenty liturgiczne¹⁷⁶. W jednostce 12 „Po chrześcijańsku przeżywać własne cierpienie” ponownie powinno nastąpić sięgnięcie po prezentację multimedialną. Tym razem powinna zawierać zdjęcia o tematyce wojennej, przedstawiające powódź, osoby upośledzone fizycznie, psychicznie i zdjęcia z pogrzebu¹⁷⁷. W jednostce 13 „Być wrażliwym na cierpienie innych” nauczyciel powinien wyświetlić młodzieży fragment filmu „Jezus z Nazaretu” (odnoszący się do miłosiernego Samarytanina) oraz użyć prezentacji multimedialnej, w której będą zdjęcia przedstawiające sprawowanie sakramentu namaszczenia chorych¹⁷⁸. W jednostce 16 „Co powinienem czynić?” wymagania szczegółowe przewidują, że uczeń korzystając z różnych źródeł, do których zaliczono doniesienia medialne, będzie w stanie wskazać konsekwencje postępowania wbrew przykazaniom i własnemu sumieniu¹⁷⁹. Jest to szersze spojrzenie na rzeczywistość medialną. Przeprowadzenie tej lekcji we właściwy sposób powinno pozwolić młodzieży analizować media również pod kątem moralności. Kontynuacja tego znajduje się w jednostce 18 „Jak poznać, co jest dobre”, gdzie zamieszczono propozycję pracy na lekcji, która polega na tym, że uczniowie sięgając do różnej prasy muszą znaleźć przykłady działań dobrych i nagannych¹⁸⁰. W jednostce 23

¹⁷¹ Tamże, s. 241.

¹⁷² Tamże, s. 241-244.

¹⁷³ Tamże, s. 245-247.

¹⁷⁴ Tamże, s. 247.

¹⁷⁵ P. Tomasik, M. Przybylski, A. Rayzacher-Majewska, M. Ujazdowska, *Ty ścieżkę życia mi ukażesz poradnik metodyczny do nauczania religii w II klasie gimnazjum*, red. P. Tomasik, Warszawa 2013, s. 9-232.

¹⁷⁶ Tamże, s. 49-50.

¹⁷⁷ Tamże, s. 53.

¹⁷⁸ Tamże, s. 56.

¹⁷⁹ Tamże, s. 67.

¹⁸⁰ Tamże, s. 78.

„Czy ufam mojemu Bogu?” zamieszczono przekonanie, że nawet jeśli uczniowie nie czytają bezpośrednio horoskopów, to i tak natrafiają na nie w mediach¹⁸¹. Ma stanowić to punkt wyjścia dla działań podejmowanych w czasie lekcji, które zmierzają do uświadomienia uczniom irracjonalności i zagrożenia związanego z wiarą w horoskopy. Często jest również stosowanie mediów jako pomocy dydaktycznej. W jednostce 32 „Kościół wobec jedności” poleca się, aby katecheci wykorzystali nagranie przemówienia św. Jana Pawła II z Bydgoszczy, kiedy zgłosił postulat wykonania martyrologium XX w.¹⁸². W jednostce 36 „Czy kocham swoje życie?” nauczyciel powinien wyświetlić slajdy, które zawierają zdjęcia przedstawiające walkę o ludzkie życie np. z pracy ratowników¹⁸³. Jednostka 39 „Ku dojrzałości” powinna rozpocząć się od projekcji maksymalnie 10 minutowego filmu dotyczącego dojrzewania¹⁸⁴. W jednostce 41 „Miłość ubogich” nauczyciel powinien przygotować i wyświetlić prezentację multimedialną dotyczącą Adama Chmielowskiego¹⁸⁵. Uczniowie po lekcji 44 „Jak mądrze wykorzystywać czas” mają podać zasady higieny korzystania z mediów elektronicznych oraz – odwołując się do konkretnych przykładów – omówić zagrożenia, jakie płyną z bezkrytycznej percepcji treści proponowanych przez środki przekazu¹⁸⁶. W trakcie trwania tej jednostki zaproponowano, aby nauczyciel uświadomił uczniom wiele zagrożeń, m.in. uświadomił ich o działaniach manipulacyjnych. Uczniowie pracując metodą burzy mózgów muszą wypracować zasady korzystania z mediów¹⁸⁷. Tematyce mediów również poświęcona jest jednostka 45 „Jaką prasę czytać?”¹⁸⁸. Wymagania ogólne zostały określone jako: uświadomienie zagrożeń płynących ze współczesnej prasy występującej przeciw chrześcijańskim wartościom; nabywanie umiejętności właściwego wyboru czasopism – takich, które prezentują prawdziwy obraz świata i właściwe relacje między ludźmi. Wymagania szczegółowe są następujące: uczeń po analizie wybranych czasopism prawidłowo odróżnia te, które wspierają chrześcijański ideał miłości i rodziny, od pism, które go zafałszowują; na podstawie tekstów z podręcznika wyjaśnia moralne konsekwencje czytania niewłaściwych czasopism; po lekcji podaje argumenty przeciwko czytaniu pism pornograficznych i innych wysławiających wartość czystości; odnosząc się do historii Teda Bundy’ego i jej podobnych, ukazuje wspomagającą rolę wiary i praktyk religijnych we właściwym wyborze lektur¹⁸⁹. Na początku lekcji uczniowie

¹⁸¹ Tamże, s. 96.

¹⁸² Tamże, s. 131.

¹⁸³ Tamże, s. 149.

¹⁸⁴ Tamże, s. 158.

¹⁸⁵ Tamże, s. 164.

¹⁸⁶ Tamże, s. 174.

¹⁸⁷ Tamże, s. 175.

¹⁸⁸ Tamże, s. 177-181.

¹⁸⁹ Tamże, s. 177.

prezentują przyniesioną z domu prasę albo nauczyciel rozdaje im własną. Następuje rozmowa kierowana dotycząca wartości lub antywartości, jakie propagują określone media. Można również wyświetlić uczniom fragmenty wywiadu przeprowadzonego z Tedem Bundym¹⁹⁰ dotyczące pornografii. Proponowana praca domowa polega na odnalezieniu i przyniesieniu na następną lekcję artykułu, który promuje rodzinę. Lekcje bezpośrednio odnoszące się do mediów oferują uczniom pełniejsze spojrzenie na media, również mogą w lepszy sposób uzmysłowić im potencjalne zagrożenia, jakie mogą wynikać z kontaktu z nimi oraz ukazać bardziej wartościowe tytuły. W jednostce 47 „Patron młodzieży” nauczyciel może wykonać prezentację multimedialną zawierającą różne wizerunki świętych¹⁹¹. W jednostce 56 „Ofiara dla naszego zbawienia” powinien odtworzyć film zawierający opis wykonania czegoś wielkiego, aby zobrazować młodzieży, że bardzo często nie zastanawiamy się, ile wysiłku pochłania zrealizowanie pewnych przedsięwzięć¹⁹².

Podręcznik dla klasy III „Wy jesteście światłem świata” zawiera 56 jednostek lekcyjnych¹⁹³. W jednostce 1 „Jaki jest świat, w którym żyję?” w dziale opinii znalazła się wzmianka o wiadomościach telewizyjnych w kontekście licznych złych wydarzeń, o których informują¹⁹⁴. W jednostce 6 „Jak buduję mój obraz miłości?” media znów wzmiankowane są w dziale opinii, w kontekście infantylnego obrazu miłości, który w nich jest rozpowszechniany¹⁹⁵. W tej samej lekcji zawarte są treści dotyczące pornografii i tego, że wypacza ona ludzki obraz miłości¹⁹⁶. W jednostce 8 „Godność ludzkiego ciała” media znów są wspomniane w dziale opinii, tym razem jako miejsce zamieszczania różnego rodzaju zwierzeń intymnych¹⁹⁷, zawarto również informację, że wiele mediów oswaja z seksualnością¹⁹⁸. We wstępie do jednostki 9 „Moje ciało stworzone do miłości” zawarto informację, że problem czystości przedmałżeńskiej jest często dyskutowany na łamach prasy młodzieżowej¹⁹⁹. W jednostce 26 „Bóg mnie kocha” w dziale opinii zawarto wzmiankę o mediach jako miejscu

¹⁹⁰ Seryjny zabójca, który w trakcie mordowania kobiet, jak sam to określał odtwarzał fragmenty filmów pornograficznych, które oglądał. Jego zdaniem pornografia, szczególnie ta, która zawierała w sobie sceny przemocy miała bardzo duży wpływ na jego życie.

¹⁹¹ P. Tomasiak, M. Przybylski, A. Rayzacher-Majewska, M. Ujazdowska, *Ty ścieżkę życia mi ukazesz poradnik metodyczny do nauczania religii w II klasie gimnazjum*, red. P. Tomasiak, Warszawa 2013, s.186.

¹⁹² Tamże, s. 222.

¹⁹³ P. Tomasiak, M. Przybylski, A. Rayzacher-Majewska, M. Ujazdowska, *Wy jesteście światłem świata*, red. P. Tomasiak, Warszawa 2014, s. 10-279.

¹⁹⁴ Tamże, s. 10.

¹⁹⁵ Tamże, s. 35.

¹⁹⁶ Tamże, s. 37-39.

¹⁹⁷ Tamże, s. 44.

¹⁹⁸ Tamże, s. 46.

¹⁹⁹ Tamże, s. 49.

zamieszczania horoskopów²⁰⁰. Jednostka 43 „Moja muzyka i jej idole” dotyczy gwiazd popkultury²⁰¹, co w naturalny sposób powinno prowadzić również do zagadnień edukacji medialnej. W jednostce 44 „Zagrożenia wiary” mowa jest o niewłaściwych wzorcach osobowych promowanych przez media oraz o manipulacji, które stanowią zagrożenia dla właściwej wiary²⁰².

Poradnik metodyczny „Wy jesteście światłem świata” zawiera 56 jednostek lekcyjnych²⁰³. W jednostce 1 „Jaki jest świat, w którym żyję?” nauczyciel powinien wyświetlić prezentację multimedialną, która zawiera naprzemiennie umieszczone zdjęcia przedstawiające piękno oraz brzydotę²⁰⁴. Jednostka 3 „Współczesna młodzież i jej poglądy” – jedna z propozycji zawiera refleksję, że należy uświadomić młodzieży, iż młodzi ludzie mają zróżnicowany światopogląd i nie powinni przyjmować tylko tego, co narzucają im media²⁰⁵. W jednostce 4 „Czy mogę coś zmienić w rodzinie, szkole, świecie?” powinno dojść do wyświetlenia uczniom filmu, który zawiera opis marzeń sportowca i pracy jaką wkłada, aby ją osiągnąć²⁰⁶. W jednostce 6 „Jak buduję mój obraz miłości” jest mowa o negatywnym oddziaływaniu pornografii oraz o tym, że nie należy opierać się jedynie na miłości obecnej m.in. w filmie, ponieważ tam wszystko przebiega w przyspieszony sposób²⁰⁷. W jednostce 8 „Godność ludzkiego ciała” nauczyciel powinien podkreślić młodzieży, że w dzisiejszych czasach często świat kształtuje negatywne nawyki wobec seksualności, pożądliwość jest np. rozbudzana w mediach²⁰⁸. Dla zobrazowania tematu w jednostce 10 „Jak sobie radzić w trudnych sytuacjach?” nauczyciel powinien odtworzyć film dotyczący szybkich pożyczek i kredytów bez zobowiązań²⁰⁹. W jednostce 15 „Religie monoteistyczne”, jeśli nauczyciel nie ma możliwości przyniesienia do klasy przedmiotów związanych z omawianym tematem, powinien przygotować prezentację multimedialną w tym temacie²¹⁰. W jednostce 19 „Jestem chrześcijaninem – noszę imię Chrystusa” uczniowie powinni przygotować reklamę zachęcającą do głoszenia Chrystusa wybranym grupom społecznym, zachęcające do noszenia emblematów religijnych lub zachęcające do zaangażowania się w działalność Kościoła²¹¹. W jednostce 29 „Rodzina wspólnotą

²⁰⁰ Tamże, s. 144.

²⁰¹ Tamże, s.230-234.

²⁰² Tamże, s.236.

²⁰³ P. Tomasiak, M. Przybylski, A. Rayzacher-Majewska, M. Ujazdowska, *Wy jesteście światłem świata poradnik metodyczny do nauczania religii w III klasie gimnazjum*, red. P. Tomasiak, Warszawa 2014, s. 9-216.

²⁰⁴ Tamże, s. 11.

²⁰⁵ Tamże, s. 16.

²⁰⁶ Tamże, s. 18.

²⁰⁷ Tamże, s. 26-29.

²⁰⁸ Tamże, s. 34.

²⁰⁹ Tamże, s. 43.

²¹⁰ Tamże, s. 63.

²¹¹ Tamże, s. 75.

życia i miłości” nauczyciel powinien poinformować uczniów, że jednym ze współczesnych zagrożeń dla rodziny jest jej obraz ukazywany w mediach²¹². W tej jednostce jako pracę domową uczniowie powinni zastanowić się i zapisać, jak rodzina jest ukazywana w wybranym współczesnym serialu²¹³. Jednostka 31 „Czynić świat bliższym Bogu” nauczyciel powinien odtworzyć uczniom film o działalności katolików na świecie m.in. może dotyczyć on mediów katolickich²¹⁴. W jednostce 40 „Na drodze do płodnej miłości” uczniowie pracując w grupach powinni zredagować artykuł prasowy dotyczący propagowania naturalnych metod planowania rodziny albo ukazujący zło moralne i negatywne następstwa stosowania antykoncepcji²¹⁵. W jednostce 41 „Wyzwolenie czy zbrodnia?” nauczyciel, jeśli uzna to za właściwe w danej klasie, może odtworzyć film „To be born”²¹⁶. W jednostce 44 „Zagrożenia wiary” ponownie mowa jest o pornografii²¹⁷. W jednostce 50 „Boże Narodzenie” nauczyciel powinien wyświetlić prezentację multimedialną dotyczącą Bożego Narodzenia w sztuce²¹⁸. W jednostce 54 „Królowa Polski” nauczyciel wyświetla prezentację multimedialną dotyczącą sanktuariów maryjnych w Polsce²¹⁹. W jednostce 56 „Duch prawdy” nauczyciel powinien odtworzyć film zawierający moment zesłania Ducha Świętego na apostołów²²⁰.

Ta seria podręczników posiada odniesienia do mediów i korelację z edukacją medialną. Media pełnią w podręczniku różne funkcje. Obecne są również jednostki, które w całości zostały im poświęcone. Obecne są również prace, w trakcie których uczniowie muszą wcielić się w rolę dziennikarzy.

Seria podręczników pod redakcją T. Panusia

W klasie pierwszej obowiązuje podręcznik „Spotkanie ze Słowem”, zawiera 70 jednostek lekcyjnych²²¹. W żadnej z jednostek lekcyjnych nie stwierdzono korelacji z edukacją medialną. Jedyne odniesienia do mediów stanowią tło dla pewnego rodzaju opowiadań jak np. wspomnienie o religijnym programie emitowanym przez stację Fox Network w jednostce 2.1 „Boże znaki”²²². Oprócz tego w każdej jednostce zamieszczony jest MMS, gdzie skrót rozszyfrowano jako „moc mądrego słowa”. Sta-

²¹² Tamże, s. 125.

²¹³ Tamże, s. 126.

²¹⁴ Tamże, s. 132.

²¹⁵ Tamże, s. 164.

²¹⁶ Tamże, s. 168.

²¹⁷ Tamże, s. 179.

²¹⁸ Tamże, s. 196.

²¹⁹ Tamże, s. 209.

²²⁰ Tamże, s. 215.

²²¹ R. Chrzanowska, K.K. Czerw, M. Lewicka, D. Łopuch, M. Mikrut i In., *Spotkanie ze Słowem podręcznik dla I klasy gimnazjum*, red. T. Panuś, R. Chrzanowska, Kraków 2012, s. 9-315.

²²² Tamże, s.37.

nowi on krótką formę podsumowania najważniejszych informacji z danej lekcji²²³. Jednak formalne odniesienia do edukacji medialnej w tym podręczniku nie istnieją.

Podręcznik metodyczny „Spotkanie ze Słowem” zawiera 71 jednostek lekcyjnych²²⁴. Różnica wynika z faktu zamieszczenia w poradniku metodycznego opisu konkursu wiedzy o św. Rafale Kalinowskim, który powinien zostać przeprowadzony w trakcie katechezy²²⁵. W podręczniku metodycznym nie występuje korelacja z edukacją medialną. Jednak nauczyciele zachęceni są do sięgania po nowoczesne środki dydaktyczne, takie jak np. prezentacje multimedialne lub wykorzystanie Internetu. Przykładem może być jednostka 1,5 „Bóg w życiu św. Rafała Kalinowskiego”, w której katecheci są odsyłani do Internetu w celu znalezienia pewnych materiałów dotyczących świętego, zachęceni są również do przygotowania prezentacji multimedialnej²²⁶.

Podręcznik dla klasy 2 „Aby nie ustać w drodze” zawiera 68 katechez²²⁷. Podobnie jak w części wcześniejszej utrzymano MMS, jako formę powtórzenia i wyakcentowania najważniejszych informacji z lekcji²²⁸. W tej części serii jest zdecydowanie więcej mowy o mediach. W jednostce 3.12 „Dojrzewać do miłości” zawarto cytaty z KKK 492 mówiący o pornografii²²⁹, podano również definicję pornografii wraz ze źródłem²³⁰. Jednostka 3.16 „Manipulacja” w całości dotyczy mediów²³¹. W lekcji tej uczniom podana zostaje zarówno definicja manipulacji, jak i środków masowego (społecznego przekazu). Jednak sam materiał w lekcji jest dość ubogi, więc bardzo dużo zależy tu od nauczyciela. Oprócz tego w podręczniku filmy i media bywają przedstawiane jako tło dla omawianych wydarzeń np. w jednostce 3.17 „Czego pragnę” został przywołany film „Bez mojej zgody”²³², a w jednostce 4.7 „Czystym sercem widzę Boga” zawarto słowa oprawcy św. Marii Goretti, który twierdził, że na jego zachowanie wpływ miały „druk, mass media i złe przykłady, które większość młodych ludzi bezmyślnie naśladuje”²³³.

Podręcznik metodyczny dla klasy II „Aby nie ustać w drodze” zawiera w sobie 69 jednostek lekcyjnych²³⁴. Różnica wynika z jednostki 6.10 „Ze Świętym Jackiem

²²³ Tamże, s. 7.

²²⁴ R. Chrzanowska, K. K. Czerw, M. Lewicka, D. Łopuch, M. Mikrut i In., *Spotkanie ze słowem podręcznik metodyczny dla I klasy gimnazjum*, red. T. Panuś, R. Chrzanowska, Kraków 2012, s. 27-407.

²²⁵ Tamże, s. 405-407.

²²⁶ Tamże, s. 49.

²²⁷ R. Chrzanowska, K.K. Czerw, M. Lewicka, D. Łopuch, D. Suder, *Aby nie ustać w drodze podręcznik dla II klasy gimnazjum*, red. T. Panuś, R. Chrzanowska, M. Lewicka, Kraków 2013, s. 9-309.

²²⁸ Tamże, s. 7.

²²⁹ Tamże, s. 112.

²³⁰ Tamże, s. 114.

²³¹ Tamże, s. 131-133.

²³² Tamże, s. 135.

²³³ Tamże, s. 163.

²³⁴ K.K. Czerw, R. Chrzanowska, M. Lewicka, Z. Łapa, D. Łopuch i In. *Aby nie ustać w drodze podręcznik metodyczny dla II klasy gimnazjum*, red. T. Panuś, R. Chrzanowska, M. Lewicka, Kraków 2013, s. 30-451,

naśladując Chrystusa²³⁵, w której opisano konkurs o św. Jacku Odrowążu. Ponownie katecheci zachęceni są do sięgania po nowoczesne środki dydaktyczne, jak ma to miejsce np. w jednostce 1.2 „Stworzeni do szczęścia”, gdzie znajduje się baza internetowych tekstów i pomocy audiowizualnych do tematu²³⁶.

Jednostka 3.16 „Manipulacja” w całości została poświęcona tematowi wpływu mediów na odbiorcę²³⁷. Cele katechetyczne tej lekcji zostały określone jako: ukazanie niebezpieczeństw wpływających z manipulacji w świecie rzeczywistym i mediach; wskazanie zasad właściwego doboru informacji; kształtowanie postawy bycia krytycznym wobec źródła informacji²³⁸. W początkowej części lekcji uczniowie pracują z tekstem A. Lepy dotyczącym manipulacji, mają zaznaczyć w nim słowa klucze, które mogą opisać manipulację. W podsumowaniu ćwiczenia tworzona jest definicja manipulacji. Następnie w grupach uczniowie czytają określone teksty i zaznaczają, jaki rodzaj manipulacji został przez dziennikarza zastosowany. W podsumowaniu nauczyciel przedstawia uczniom różne rodzaje manipulacji. Po zakończeniu uczniowie muszą zredagować tekst, w którym jedno zdanie będzie w sposób rzetelny informować o jakimś zdarzeniu, a kilka zdań zostanie dodane w celu manipulacji. W podsumowaniu lekcji uczniowie poprzez burzę mózgów rozważają, w jaki sposób mogą bronić się przed manipulacją.

Podręcznik dla klasy 3 „W miłości Boga” zawiera w sobie 60 jednostek lekcyjnych²³⁹. W żadnej z jednostek nie zaobserwowano omawianej korelacji.

Podręcznik metodyczny „W miłości Boga” ma w sobie 61 jednostek lekcyjnych²⁴⁰. W żadnej z nich nie występuje korelacja z edukacją medialną. Jednak liczne są odwołania do nowoczesnych środków dydaktycznych np. w jednostce 1.2 „Dokąd zmierzamy”, w której znajduje się spis literatury i środków audiowizualnych proponowanych nauczycielowi²⁴¹.

Wnioski

Przeprowadzona powyżej analiza wykazała, że we wszystkich objętych nią seriach podręczników występują odniesienia do mediów. Należy zaznaczyć, że pełnią one różnorodną rolę. Mogą stawać się tłem historii, rekwizytem służącym zobrazowaniu

²³⁵ Tamże, s. 453 – 464.

²³⁶ Tamże, s. 37.

²³⁷ Tamże, s. 203-208.

²³⁸ Tamże, s. 203.

²³⁹ R. Chrzanowska, M. Lewicka, D. Łopuch, w *miłości Boga podręcznik dla III klasy gimnazjum*, red. T. Panuś, R. Chrzanowska, M. Lewicka, Kraków 2014, s. 9-357.

²⁴⁰ R. Chrzanowska, M. Lewicka, D. Łopuch, w *miłości Boga podręcznik metodyczny dla III klasy gimnazjum*, red. T. Panuś, R. Chrzanowska, M. Lewicka, Kraków 2014, s. 29-407.

²⁴¹ Tamże, s. 33.

problemu. W takim przypadku media nie znajdują się w centrum lekcji, ale pomagają odnosić temat do świata dobrze znanego uczniom.

Osoby związane z edukacją medialną powinny szczególnie cieszyć, że w większości serii występuje korelacja z tym przedmiotem. Nie było ich jedynie w jednej serii. Faktem zasługującym na szczególne uznanie w działaniach z pogranicza edukacji medialnej są jednostki lekcyjne w całości dotyczące mediosfery. Rzeczą niezwykle wartościową jest brak ukazywania mediów w sposób jednostronny, tzn. podkreślanie jedynie ich zalet lub wad. W książkach do nauki religii ukazują się dwie strony zjawiska, przestrzega się przed zagrożeniami, ale jednocześnie wskazuje się na pozytywną rolę, jaką mogą pełnić zarówno w życiu indywidualnym, jak i społecznym. Charakterystyczną cechą jest również częste wzmiankowanie mediów w tematyce czystości w kontekście ostrzeżenia przed pornografią. Jest to zrozumiałe z uwagi na charakterystykę naszych czasów i swobodny dostęp do tego rodzaju materiałów.

Omawiany temat z pewnością wymaga kolejnych badań. Wydaje się być właściwe objęcie podobną analizą serii podręczników do szkół podstawowych oraz ponadgimnazjalnych czy ponadpodstawowych. Należy również wskazać, że w podręcznikach poświęcono bardzo niewiele uwagi mediom, z których najchętniej korzysta młodzież tzn. mediom społecznościowym. Temat edukacji medialnej staje się palącym problemem wychowawczym XXI. w., a szkolne lekcje religii mogą posłużyć do godnego i moralnego korzystania z nich w duchu chrześcijańskiego personalizmu.

Streszczenie

W artykule następuje omówienie różnych koncepcji edukacji medialnej. Ukazane zostały podejścia redukcjonistyczne, ograniczające edukację medialną, jak i podejścia bardziej komplementarne. Omówiono także różne ujęcia kompetencji medialnych oraz postaw wobec mediów rozumianych jako cel edukacji medialnej. W dalszej części artykułu analizie podlegają wybrane podręczniki do nauki religii w szkole gimnazjalnej. Celem analizy jest znalezienie korelacji z edukacją medialną oraz odniesień do samych mediów. W każdej z sześciu badanych serii analizowano podręczniki ucznia, poradniki metodyczne, zeszyty ćwiczeń i karty pracy. W zakończeniu zamieszczono wnioski płynące z przeprowadzonej pracy.

Słowa kluczowe: katecheza młodzieży, edukacja medialna, korelacja religii, media w katechezie, nauczanie religii w gimnazjum, podręczniki do religii.

PRESENCE OF MEDIA EDUCATION AND MEDIA IN FUNCTIONING MIDDLE SCHOOL CATECHETICAL TEXTBOOKS

Summary

In the article, the author discusses different concepts of media education. Reductionistic approaches which restrain media education are depicted as well as more complementary approach-

es. Various spins of media competences and attitudes towards media being understood as a goal of media education are also dealt with in the text. Further, the author analyses selected religious education textbooks from middle school. The aim of the analysis is looking for correlation with media education and references to the very media. Textbooks, teachers' guides, workbooks and worksheets were analysed within six different courses. The conclusions of the analysis can be found at the end of the article.

Keywords: youth catechesis, media education, religious correlation, media in catechesis, religious education at middle school, religious education textbook

Riassunto

Nell'articolo si discute i vari concetti di educazione ai media. Sono stati presentati approcci di riduzione che limitano l'educazione ai media e approcci complementari. Sono state inoltre discusse diverse competenze ai media e attitudini verso i media intese come uno scopo dell'educazione ai media. Nell'ulteriore parte dell'articolo vengono analizzati i manuali selezionati per lo studio della religione nelle scuole medie. Lo scopo dell'analisi è trovare correlazione con l'educazione ai media e riferimenti ai media stessi. In ciascuna delle sei serie esaminate sono stati analizzati i manuali, le guide metodologiche, i quaderni e le carte di lavoro per gli studenti. Alla fine sono state incluse le conclusioni.

Parole chiave: catechesi giovanile, educazione ai media, correlazione della religione, insegnamento della religione nella scuola media, manuali per la religione

BIBLIOGRAFIA

- Buckingham D., *Media education literacy, learning and contemporary culture*, New Hampshire 2007, https://books.google.pl/books?hl=pl&lr=&id=vRgNAAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP2&dq=david+buckingham+media+education+definition&ots=CiB-Ba5fk0&sig=IXPS1uWK3Dpko4Mf8xW38smT20&redir_esc=y#v=onepage&q=-david%20buckingham%20media%20education%20definition&f=false [10.10.2016].
- Dąbrowska A.J., Drzewiecki P., Górecka D., Gruhn A., Hojnacki L. i In., *Cyfrowa przyszłość katalog kompetencji medialnych i informacyjnych*, „Strona internetowa Fundacji Nowoczesna Polska”, (brak daty opublikowania), <https://nowoczesnapolska.org.pl/wp-content/uploads/2012/05/Cyfrowa-Przyszlosc-Katalog-Kompetencji-Medialnych-i-Informacyjnych1.pdf> [15.10.2016].
- Drzewiecki P., *Edukacja medialna a nauczanie religii w szkole*, Warszawa 2013.
- Lee A.Y.L., *Media education: Definitions, Approaches and Development around the Globe*, „New Horizons in Education” 2010 nr 3, <http://www.hkta1934.org.hk/NewHorizon/abstract/2010Dec/1.pdf> [10.10.2016].
- Lepa A., *Pedagogika mass mediów*, Łódź 2007.
- Moody K., *John Culkin, SJ: The men who invented media literacy: 1928-1993*, „CML – Center For Media Literacy” (brak daty opubl.), <http://medialit.net/reading-room/john-culkin-sj-man-who-invented-media-literacy-1928-1993> [10.10.2015].

- Ogonowska A., *Współczesna edukacja medialna: teoria i rzeczywistość*, Kraków 2013.
- Potter W. J., *Media literacy (edition 7)*, United States of America 2014, https://books.google.pl/books?hl=pl&lr=&id=zUAXBAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR1&dq=-media+literacy+definition&ots=jClFia82UT&sig=IvC2XCa_eynmEbI7nQa-ex2HYQWE&redir_esc=y#v=onepage&q=media%20literacy%20definition&f=false [25.09.2015].
- What is media education?* „IGI – Global DISSEMINATOR of KNOWLEDGE” (brak daty opubl.), <http://www.igi-global.com/dictionary/media-education/18153> [10.10.2016].
- What is media education?*, „Media literacy week”, (brak daty opubl.), <http://www.medialiteracyweek.ca/about/what-is-media-education/> [10.10.2016].
- Podręczniki katechetyczne:
- Adach K., Banach M., Barczyk T., Borowicz J., Brzuchnalska J. i In. *Spotykam Twoje Słowo podręcznik dla I klasy gimnazjum*, red. P. Mąkosa, Lublin – Przemyśl – Zamość 2012.
- Adach K., Banach M., Barczyk T., Borowicz J., Brzuchnalska J. i In. *Spotykam Twoje Słowo poradnik metodyczny dla I klasy gimnazjum*, red. P. Mąkosa, Lublin – Przemyśl – Zamość 2012.
- Adamiak K., Androsik A., Banach M., Barczyk T., Belina D. i In., *Z Tobą idę przez życie karty pracy dla II klasy gimnazjum*, red. P. Mąkosa, Lublin-Przemyśl – Zamość 2013.
- Adamiak K., Androsik A., Banach M., Barczyk T., Belina D., i In. *Z Tobą idę przez życie poradnik metodyczny dla II klasy gimnazjum*, red. P. Mąkosa, Lublin-Przemyśl-Zamość.
- Adamiak K., Androsik A., Banach M., Barczyk T., Belina D., *Z Tobą idę przez życie podręcznik dla II klasy gimnazjum*, red. P. Mąkosa, Lublin-Przemyśl-Zamość 2013.
- Banach M., Barczyk T., Borowicz J., Golonka K., Łukasik I., *Żyję Twoją miłością podręcznik dla III klasy gimnazjum*, red. P. Mąkosa, Lublin-Przemyśl – Zamość 2014.
- Banach M., Barczyk T., Borowicz J., Golonka K., Łukasik I., Mąkosa P., i In. *Żyję Twoją miłością poradnik metodyczny dla III klasy gimnazjum*, red. P. Mąkosa, Lublin-Przemyśl-Zamość 2014.
- Banach M., Barczyk T., Borowicz J., Golonka K., Łukasik I., Mąkosa P., *Żyję Twoją miłością, karty pracy dla III klasy gimnazjum*, red. P. Mąkosa, Lublin-Przemyśl-Zamość 2014.
- Banasiak A., Bednarczyk R., Błaszczok J., Czekalski R., Jancewicz E. i In., *Jezus uczy i zbawia podręcznik metodyczny do religii dla I klasy gimnazjum*, red. Z. Marek, Kraków 2013.
- Banasiak A., Bednarczyk R., Błaszczok J., Czekalski R., Jancewicz E. i In. *Jezus uczy i zbawia podręcznik do religii dla I klasy gimnazjum*, red. Z. Marek, Kraków 2012.
- Bednarczyk R., Czekalski R., Groń S., Jancewicz E., Kantowski K. i In., *Jezus działa i zbawia podręcznik do religii dla II klasy gimnazjum*, red. Z. Marek, Kraków 2013.

- Bednarczyk R., Czekalski R., Jancewicz E., Kantowski K., Król A., *Jezus prowadzi i zbawia zeszyt ucznia do religii dla III klasy gimnazjum*, red. Z. Marek, Kraków 2014.
- Bednarczyk R., Czekalski R., Jancewicz E., Kantowski K., Król A., *Jezus prowadzi i zbawia podręcznik do religii dla III klasy gimnazjum*, red. Z. Marek, Kraków 2014.
- Bednarczyk R., Czekalski R., Jancewicz E., Kantowski K., Krzak M. i In., *Jezus działa i zbawia podręcznik metodyczny do religii dla II klasy gimnazjum*, red. Z. Marek, Kraków 2013.
- Bednarczyk R., Czekalski R., Jancewicz E., Kantowski K., Krzak M., *Jezus prowadzi i zbawia podręcznik metodyczny do religii dla III klasy gimnazjum*, red. Z. Marek, Kraków 2014.
- Bez autora, Grzenia M., Nagacz K. opracowanie graficzne, *Spotykam Twoje Słowo karty pracy dla I klasy gimnazjum*, red. P. Mąkosa, Lublin-Przemysł – Zamość 2012.
- Biel K., Czarnecka T., Duka A., Juda-Mieloch M., Kubik W. i In., *Szukam was podręcznik do religii dla klasy I gimnazjum*, red. W. Kubik, T. Czarnecka, G. Łuszczak, M. Poniewierska, Kraków 2011.
- Biel K., Czarnecka T., Duka A., Juda-Mieloch M., Kubik W., *Jestem z wami podręcznik do religii dla klasy II gimnazjum*, red. W. Kubik, T. Czarnecka, G. Łuszczak, Kraków 2013.
- Chrzanowska R., Czerw K. K., Lewicka M., Łopuch D., Mikrut M. i In., *Spotkanie ze słowem podręcznik metodyczny dla I klasy gimnazjum*, red. T. Panuś, R. Chrzanowska, Kraków 2012.
- Chrzanowska R., Czerw K.K., Lewicka M., Łopuch D., Mikrut M. i In., *Spotkanie ze Słowem podręcznik dla I klasy gimnazjum*, red. T. Panuś, R. Chrzanowska, Kraków 2012.
- Chrzanowska R., Czerw K.K., Lewicka M., Łopuch D., Suder D., *Aby nie ustać w drodze podręcznik dla II klasy gimnazjum*, red. T. Panuś, R. Chrzanowska, M. Lewicka, Kraków 2013.
- Chrzanowska R., Lewicka M., Łopuch D., w *miłości Boga podręcznik metodyczny dla III klasy gimnazjum*, red. T. Panuś, R. Chrzanowska, M. Lewicka, Kraków 2014.
- Chrzanowska R., Lewicka M., Łopuch D., w *miłości Boga podręcznik dla III klasy gimnazjum*, red. T. Panuś, R. Chrzanowska, M. Lewicka, Kraków 2014.
- Czarnecka I., Czarnecka T., Gajewski M., Juda-Mieloch M., Kubik W., *Jestem z wami poradnik metodyczny do religii dla klasy II gimnazjum*, red. W. Kubik, T. Czarnecka, G. Łuszczak, Kraków 2012.
- Czarnecka T., Gajewski M., Juda-Mieloch M., Kubik W., Łuszczak G., Poniewierska M., *Szukam was poradnik metodyczny do religii dla klasy I gimnazjum*, red. W. Kubik, T. Czarnecka, G. Łuszczak, Kraków 2012.
- Czarnecka T., Juda-Mieloch M., Kubik W., Łuszczak G., Poniewierska M., *Chodźmy razem poradnik metodyczny do religii dla klasy III gimnazjum*, red. W. Kubik, T. Czarnecka, G. Łuszczak, Kraków 2013.

- Czarnecka T., Juda-Mieloch M., Kubik W., Łuszczak G., Poniewierska M., *Chodźmy razem podręcznik do religii dla klasy III gimnazjum*, red. W. Kubik, T. Czarnecka, G. Łuszczak, Kraków 2014.
- Czerw K.K., Chrzanowska R., Lewicka M., Łapa Z., Łopuch D. i In. *Aby nie ustać w drodze podręcznik metodyczny dla II klasy gimnazjum*, red. T. Panuś, R. Chrzanowska, M. Lewicka, Kraków 2013.
- Dziubińska B., Jackowiak D., Koronowska E., Maciejewska K., Maciejewski P., *Życ w miłości Boga poradnik metodyczny trzecia klasa gimnazjum*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2013.
- Dziubińska B., Jackowiak D., Koronowska E., Maciejewska K., Maciejewski P., i In. *Życ w miłości Boga podręcznik do nauki religii dla trzeciej klasy gimnazjum*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2013.
- Dziubińska B., Jackowiak D., Koronowska E., Maciejewska K., Maciejewski P. i In. *Życ w miłości Boga karty pracy dla trzeciej klasy gimnazjum*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2013.
- Jackowiak D., Koronowska E., Maciejewska K., Maciejewski P., Maciołek J., *Aby nie ustać w drodze poradnik metodyczny druga klasa gimnazjum*, red. J. Szpet i D. Jackowiak, Poznań 2012.
- Jackowiak D., Koronowska E., Maciejewska K., Maciejewski P., Maciołek J., *Aby nie ustać w drodze podręcznik dla drugiej klasy gimnazjum*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2012.
- Jackowiak D., Koronowska E., Maciejewska K., Maciejewski P., Maciołek J., *Aby nie ustać w drodze karty pracy dla drugiej klasy gimnazjum*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2012.
- Jackowiak D., Maciejewska K., Maciejewski P., Maciołek J., Staniś-Rzepka J., *Spotkanie ze Słowem poradnik metodyczny dla pierwszej klasy gimnazjum*, red. J. Szpet i D. Jackowiak, Poznań 2011.
- Jackowiak D., Maciejewska K., Maciejewski P., Maciołek J., Staniś-Rzepka J., *Spotkanie ze Słowem podręcznik dla pierwszej klasy gimnazjum*, red. J. Szpet i D. Jackowiak, Poznań 2011.
- Jackowiak D., Maciejewska K., Maciejewski P., Maciołek J., Staniś-Rzepka J., *Spotkanie ze Słowem karty pracy dla pierwszej klasy gimnazjum*, red. J. Szpet i D. Jackowiak, Poznań 2011.
- Marek Z., Walulik A., *Jezus działa i zbawia zeszyt ucznia do religii dla II klasy gimnazjum*, red. Z. Marek, Kraków 2013.
- Marek Z., Walulik A., *Jezus uczy i zbawia zeszyt ucznia do religii dla I klasy gimnazjum*, red. Z. Marek, Kraków 2013.
- Tomasik P., Przybylski M., Rayzacher-Majewska A., Ujazdowska M., *Twoje Słowo światłem na mojej drodze poradnik metodyczny*, red. P. Tomasik, Warszawa 2012.
- Tomasik P., Przybylski M., Rayzacher-Majewska A., Ujazdowska M., *Ty ścieżkę życia mi ukazesz poradnik metodyczny do nauczania religii w II klasie gimnazjum*, red. P. Tomasik, Warszawa 2013.

- Tomasik P., Przybylski M., Rayzacher-Majewska A., Ujazdowska M., *Wy jesteście światłem świata poradnik metodyczny do nauczania religii w III klasie gimnazjum*, red. P. Tomasik, Warszawa 2014.
- Tomasik P., Przybylski M., Rayzacher-Majewska A., Ujazdowska M., *Twoje Słowo światłem na mojej drodze podręcznik do nauczania religii*, red. P. Tomasik, Warszawa 2012.
- Tomasik P., Przybylski M., Rayzacher-Majewska A., Ujazdowska M., *Ty ścieżkę życia mi ukazesz podręcznik do nauczania religii*, red. P. Tomasik, Warszawa 2013.
- Tomasik P., Przybylski M., Rayzacher-Majewska A., Ujazdowska M., *Wy jesteście światłem świata*, red. P. Tomasik, Warszawa 2014.